Ervaring kiesgerechtigden bij Europees Parlementsverkiezing 2024

Rapport Ipsos I&O

Ipsos i&o

www.ipsos-publiek.nl

Colofon

Uitgave
Ipsos I&O
Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam

Rapportnummer
2024/174

Datum
september 2024

Opdrachtgever
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Auteurs
Milan Driessen
Maartje van de Koppel
Dewi Hollander

Copyright
Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Inhoudsopgave

Samenvatting 4

1 Inleiding 8

1.1 Achtergrond 8
1.2 Uitvoering van het onderzoek 8
1.3 Leeswijzer 9

2 Informatievoorziening 11

2.1 Informatie van de gemeente 11
2.2 Duidelijkheid over stemproces 13

3 Stemmen in een stemlokaal 15

3.1 Moment van stemmen en drukte bij het stemlokaal 15
3.2 Toegankelijkheid 18

4 Stemmen via een machtiging 24

4.1 Stemmen voor iemand anders 24
4.2 Iemand anders voor je laten stemmen 26
4.3 Manieren van machtigen 28

5 Niet stemmen 30

5.1 Redenen om niet te stemmen 30
5.2 Redenen om niet te machtigen 33

6 Bijwonen van stemmentelling 35

6.1 Kijken bij het tellen 35

7 Houdingen over verkiezingen 36

7.1 Frequentie van verkiezingen 36

A Doelgroepbeschrijvingen 38

A.1 Wijze van stemmen 38
A.2 Gestemd bij eerdere verkiezingen 39

B Vragenlijst 41

Samenvatting

Het onderzoek in het kort

Op 6 juni 2024 vond voor de tiende keer de Europees Parlementsverkiezing plaats in Nederland. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) evalueert deze verkiezing. Onderdeel van deze evaluatie is een enquête onder kiesgerechtigde Nederlanders, uitgevoerd door Ipsos I&O. Het veldwerk voor de enquête vond plaats tussen 6 juni 2024 (na 21.00 uur) en 18 juni 2024. In totaal deden 4.636 kiesgerechtigde Nederlanders mee aan het onderzoek.

Met dit onderzoek beoogt het ministerie inzicht te krijgen in de ervaringen met betrekking tot het stemproces. Er is in het bijzonder aandacht voor de toegankelijkheid van het stemproces en eventuele problemen rondom het uitbrengen van de stem. Daarnaast biedt het onderzoek inzicht in redenen om niet te gaan stemmen.

Goede informatievoorziening door gemeenten

De meeste kiesgerechtigden zeggen van hun gemeente informatie te hebben ontvangen over hoe en/of waar zij konden stemmen (87%; 7% ontving dit naar eigen zeggen niet, de rest weet het niet meer). Veruit de meeste kiesgerechtigden die informatie kregen vonden deze informatie ook duidelijk en begrijpelijk (88%), 2 procent vond dat niet.

Zes procent van de kiesgerechtigden had voorafgaand aan de verkiezing graag meer informatie willen ontvangen over hoe stemmen werkt (voor 76% geldt dat niet; de rest is neutraal of weet het niet). Zij misten vooral informatie over welke stembureaus dichtbij zijn, wat er met hun stem gebeurt na het stemmen en hoe stemmen worden geteld. Verder was het voor de meeste stemmers die zelf naar het stemlokaal gingen duidelijk wat zij moesten meenemen om te mogen stemmen (98%). Voor *niet-stemmers* is dat wat vaker onbekend: 85 procent geeft aan precies te weten wat zij hadden moeten meenemen indien zij waren gaan stemmen, maar 6 procent weet dit niet (rest: ‘neutraal’ of ‘weet ik niet’).

Weinig wachttijd bij stemlokalen

Ruim acht op de tien stemlokaal-stemmers (83%) had helemaal geen wachttijd bij het stemlokaal. De wachttijd nam in de loop van de verkiezingsdag iets toe: voor 9.00 uur ’s ochtends kon 88 procent direct doorlopen in het stembureau, na 19.00 was dat 77 procent. Als men moest wachten, ging het meestal om een wachttijd van minder van vijf minuten.

Daarmee is de wachttijd bij deze Europees Parlementsverkiezing korter dan vorig jaar bij de Tweede Kamer- (november 2023) en Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen (maart 2023). Het verschil met de Tweede Kamerverkiezing is in ieder geval ten dele te verklaren door de lagere opkomst: 46,2 procent ging stemmen voor het Europees Parlement, voor de Tweede Kamer was dat 77,8 procent. Bij de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen (waar de opkomst 58,3 (PS) en 52,7 (WS) procent was) moest men met name na 19.00 uur vaker en langer wachten dan nu (zie Figuur 0.1.1). Een verklaring hiervoor is dat men destijds in een aantal gemeenten te maken kreeg met een storing in de stembureau-app voor het checken van stempassen, waardoor moest worden overgegaan op handmatig controleren.

Figuur 0.1.1: Aandeel kiezers zonder wachttijd naar moment van stemmen voor Europees Parlementsverkiezing [EP] in juni 2024 en verkiezingen voor de Tweede Kamer [TK] en Provinciale Staten- en waterschappen [PS/WS] in 2023

Getoond in figuur: alleen % geen wachttijd. Basis: stemmers die in een stemlokaal gestemd hebben (EP: n = 2.633; TK: n = 2.842; PS/WS: n = 3.017).

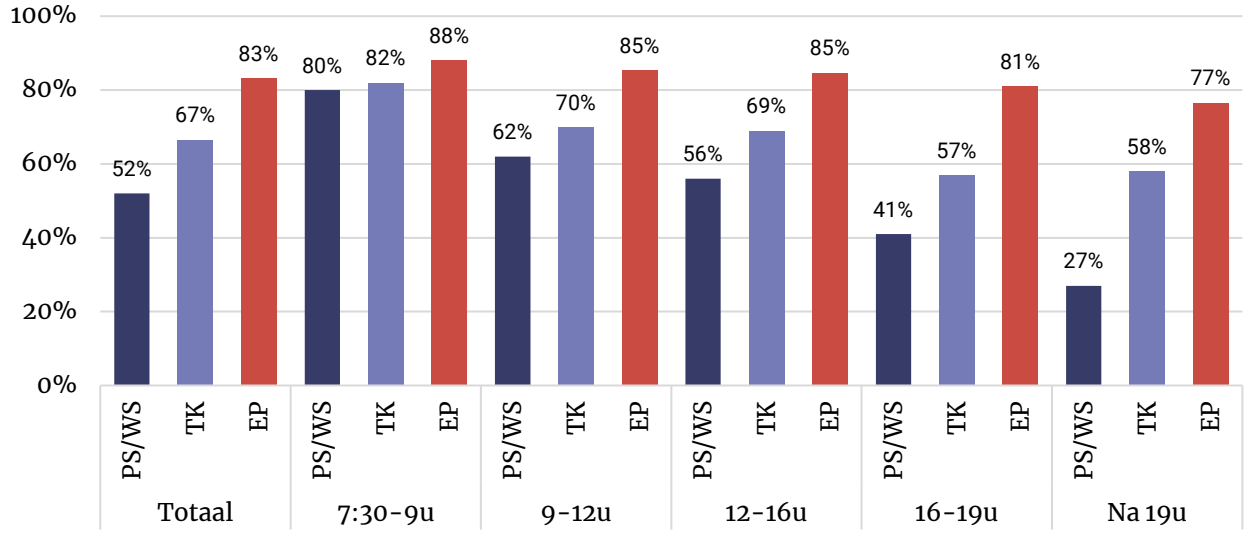

Voor vier op de tien stemmers: ondersteuning en toegankelijkheid extra belangrijk

Vier op de tien stemmers geven aan dat het voor henzelf belangrijk (22%) of zelfs heel belangrijk (19%) is dat stemlokalen makkelijk toegankelijk zijn of extra ondersteuning kunnen bieden. Een deel van hen (15%) controleert vooraf of het stemlokaal toegankelijk is voor mensen met een beperking, waarbij men meestal al bekend is met de plek van het stemlokaal.

Soms problemen door lastige bereikbaarheid en grote stembiljetten

Sommige stemmers ervaarden problemen met de toegankelijkheid van het stemlokaal of het uitbrengen van de stem (1%). De meest genoemde toegankelijkheidsproblemen waren lastige bereikbaarheid van het stemlokaal (bijvoorbeeld door wegwerkzaamheden) en ingangen en looproutes die onvoldoende duidelijk waren aangegeven. Bij het uitbrengen van de stem ervoeren sommigen problemen door het grote formaat van het stembiljet.

Redenen om *niet* te stemmen: vakantie, tijdsgebrek, geen vertrouwen, onbekendheid

Ongeveer de helft van de kiesgerechtigden bracht in juni geen stem uit voor het Europees Parlement. Circa één op de zes niet-stemmers geeft hiervoor een praktische reden: zij hadden geen tijd (17%), een vergelijkbaar aandeel was op reis of op vakantie (18%). Deze reden wordt wat vaker genoemd dan de afgelopen verkiezingen. Net als voorgaande verkiezingen is ook een gebrek aan vertrouwen in de politiek (17%) een relatief belangrijke reden om niet te gaan stemmen. Ook speelde voor circa één op zes mee dat men de kandidaten niet kende (16%), geen keuze kon maken (15%) of stemmen niet zo belangrijk vond (14%). Jongeren gingen vaker dan andere leeftijdsgroepen niet stemmen vanwege tijdsgebrek of omdat ze geen interesse in de politiek hebben.

Redenen om te machtigen: niet aanwezig en/of geen tijd

Kiesgerechtigden kunnen bij alle verkiezingen een andere kiesgerechtigde machtigen om (ook) voor hen te gaan stemmen door een volmacht af te geven. Kiesgerechtigden die een volmacht *afgaven* zijn gevraagd naar hun motieven. De meest genoemde redenen zijn afwezigheid op de verkiezingsdag (43%) en geen tijd om zelf te gaan stemmen (28%). Een kleiner deel deed dit uit gemak (8%). Ook personen die een volmacht *kregen* om voor een ander te stemmen zijn gevraagd wat volgens hen de motivatie voor afgifte van de volmacht was. Zij zeggen eveneens vaak dat afwezigheid of tijdsgebrek de achterliggende reden was.

Redenen om *niet* te machtigen: überhaupt niet willen stemmen

Een derde van de niet-stemmers geeft aan dat zij geen volmacht afgaven omdat ze deze keer helemaal niet wilden gaan stemmen, ook niet met een machtiging (31%). Dit werd bij deze Europees Parlementsverkiezing vaker gezegd door niet-stemmers dan de vorige verkiezing voor de Tweede Kamer in november 2023, toen heeft 14 procent van de niet-stemmers geen volmacht afgegeven omdat ze überhaupt niet wilden stemmen. Verder hebben de niet-stemmers geen volmacht afgegeven omdat men 'daar niet aan heeft gedacht' (18%) of 'te laat was met regelen' (17%).

Bij ruim één op tien kiesgerechtigden sprake van 'verkiezingsmoeheid'

Sommige kiesgerechtigden lijken enige mate van 'verkiezingsmoeheid' te vertonen: 11 procent vindt dat er te vaak verkiezingen zijn (51% vindt van niet) en 13 procent zegt zich minder in verkiezingen te interesseren 'omdat ze zo vaak worden gehouden' (63% is het daarmee oneens). Deze verkiezingsmoeheid komt vaker terug onder niet-stemmers: zij zeggen vijf keer vaker (20%) dan stemmers (4%) dat ze zich steeds minder in verkiezingen interesseren omdat ze zo vaak worden gehouden.

Figuur 0.1.2: Stellingen over de frequentie van verkiezingen, naar wel/niet stemmen

Getoond in figuur: alleen % (helemaal) eens. Basis: alle kiesgerechtigden (n = 4.636), stemmers (n = 2.800) en niet-stemmers (n = 1.836).

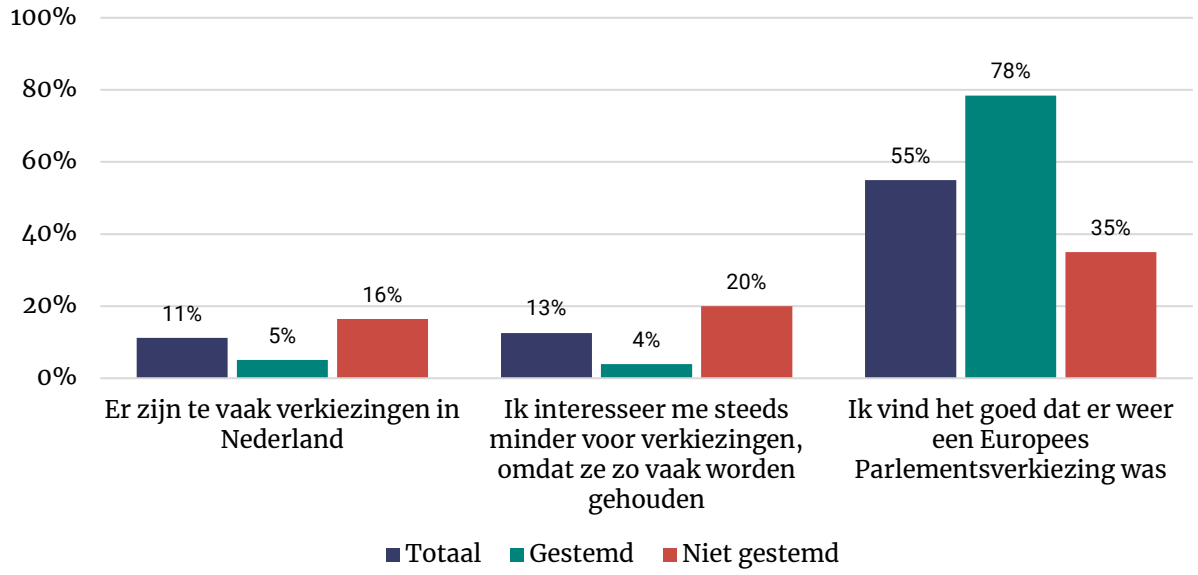

Onderzoeksverantwoording

Er deden 4.636 kiesgerechtigde Nederlanders mee aan dit onderzoek. Niet-kiesgerechtigde Nederlanders behoorden niet tot de doelgroep. De vragenlijst kon ingevuld worden tussen donderdag 6 juni 2024 (na het sluiten van de stembussen om 21.00 uur) en dinsdag 18 juni 2024. De resultaten van de enquête zijn gewogen op leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en regio. Er is bovendien een correctie uitgevoerd op de opkomst bij de Europees Parlementsverkiezing (wel/niet gestemd). De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard (CBS). Daarmee zijn de uitkomsten van het onderzoek representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse bevolking, wat betreft deze achtergrondkenmerken.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

Aanleiding

Op 6 juni 2024 vond voor de tiende keer de Europees Parlementsverkiezing plaats in Nederland. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) evalueert deze verkiezing. Onderdeel van deze evaluatie is een enquête onder kiesgerechtigde Nederlanders, uitgevoerd door Ipsos I&O.

Onderzoeksvragen

De onderzoeksvraag die ten grondslag ligt aan dit onderzoek luidt: welke ervaringen hadden stemmers en niet-stemmers bij de Europees Parlementsverkiezing van juni 2024?

De uitkomsten in dit onderzoek beantwoorden de volgende deelvragen:

- Welke ervaringen hebben stemmers bij het stemmen in een stemlokaal?
- Ervaren stemmers problemen bij het uitbrengen van hun stem? En zijn deze problemen voldoende opgelost?
- Welke informatiebehoefte is er bij kiesgerechtigden?
- Hoe zijn de ervaringen bij het verlenen en verkrijgen van een volmachtiging?
- Welke motivaties spelen een rol bij het niet-stemmen?
- In hoeverre is er sprake van verminderde interesse en betrokkenheid naar aanleiding van een hoge frequentie van verkiezingen? Is er sprake van 'verkiezingsmoeheid'?

1.2 Uitvoering van het onderzoek

Vragenlijst

Het onderzoek is uitgevoerd door middel van een online enquête onder Nederlandse kiesgerechtigden (18+). De enquête werd uitgezet in het I&O Research Panel. Het veldwerk voor de enquête liep van donderdag 6 juni 2024 (na het sluiten van de stembussen om 21.00 uur) tot en met dinsdag 18 juni 2024.

De vragenlijst komt grotendeels overeen met die van eerdere evaluaties (Tweede Kamerverkiezing in 2021 en 2023, gemeenteraadsverkiezingen in 2022 en Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen in 2023). In samenspraak met het ministerie van BZK zijn er vragen aangepast, toegevoegd aan of verwijderd uit de vragenlijst. De volledige vragenlijst is opgenomen in Bijlage B.

Respons en weging

Op donderdag 6 juni 2024 - na het sluiten van de stembussen om 21.00 uur - zijn initieel 6.000 leden van het I&O Research Panel uitgenodigd. Deze steekproef was representatief voor de Nederlandse kiesgerechtigde bevolking, voor wat betreft leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, regio en migratieachtergrond. Op maandag 10 juni 2024 zijn aanvullend panelleden uitgenodigd, van wie uit een screening van het panel - die Ipsos I&O standaard uitvoert na verkiezingen - bekend was dat ze niet gestemd hadden.

In totaal kregen 7.603 panelleden een uitnodiging om deel te nemen aan het onderzoek, 4.636 panelleden hebben de vragenlijst ingevuld. Dat is een respons van 61 procent.

In Alphen aan den Rijn, Boekel, Borne, Midden-Delfland en Tynaarlo liep bij deze Europees Parlementsverkiezing een proef met een kleiner stembiljet.[1] Respondenten uit deze gemeenten deden niet mee aan dit onderzoek.

De resultaten van de enquête zijn gewogen op leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en regio. Er is bovendien een correctie uitgevoerd op de opkomst bij de Europees Parlementsverkiezing van 2024 (wel/niet gestemd). De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard (CBS). Daarmee zijn de uitkomsten van het onderzoek representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse bevolking, wat betreft deze achtergrondkenmerken.

Nauwkeurigheid van de uitkomsten

Bij onderzoek is er sprake van een betrouwbaarheidsinterval en onnauwkeurigheidsmarges. In dit onderzoek gaan we uit van een betrouwbaarheid van 95 procent. Bij de belangrijkste uitkomsten is er sprake van een marge van plus of min 1 à 2 procent. Indien de percentages niet optellen tot 100 procent, is dit het gevolg van afrondingsverschillen. In de resultaten zijn bij de berekening van de percentages de antwoorden ‘weet ik niet’ en ‘niet van toepassing’ *niet* buiten beschouwing gelaten, omdat deze categorieën betekenisvol kunnen zijn.

Een aantal uitkomsten in dit onderzoek heeft specifiek betrekking op niet-stemmers. Bij deze uitkomsten is enige voorzichtigheid geboden, omdat binnen deze groep geen weging naar leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en regio toegepast kon worden. De uitkomsten voor niet-stemmers in dit onderzoek zijn niet noodzakelijk representatief voor alle niet-stemmers in Nederland. In Bijlage A zijn achtergrondkenmerken van de verschillende doelgroepen beschreven, waaronder niet-stemmers.

1.3 Leeswijzer

Doelgroepen en vergelijkingen

In dit rapport wordt verwezen naar verschillende doelgroepen. Deze zijn samengevat in Tabel 1.1. Voor meer informatie over deze groepen verwijzen we naar Bijlage A. Waar mogelijk en relevant worden de uitkomsten gepresenteerd voor deze doelgroepen en tevens naar relevante achtergrondkenmerken, zoals het opleidingsniveau, leeftijd of geslacht. Verschillen tussen groepen benoemen we alleen als deze statistisch significant zijn.

[1] *Zie: https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verkiezingen/proef-met-nieuw-stembiljet*

Tabel 1.1: Groepen stemmers in het onderzoek

Groep	Omschrijving
Kiesgerechtigden	Alle Nederlanders die voor de Europees Parlementsverkiezing mogen stemmen
Stemlokaal-stemmers	Stemmers die zelf in het stemlokaal hebben gestemd
Stemmers die iemand machtigden	Stemmers die met een volmacht een ander gemachtigd hebben om voor hen te stemmen
Niet-stemmers	Stemmers die niet hebben gestemd
'Nieuwe' stemmers	Stemmers die bij deze verkiezingen voor het eerst hebben gestemd

Een achtergrondkenmerk dat nadere toelichting behoeft is het opleidingsniveau. Er wordt in dit onderzoek onderscheid gemaakt tussen de categorieën 'geen startkwalificatie' (geen onderwijs, alleen basisonderwijs of vmbo afgerond), 'praktisch opgeleid' (mbo 2, 3 of 4 of havo/vwo afgerond) en 'theoretisch opgeleid' (hbo of wo afgerond).

Een enkele keer worden uitkomsten besproken naar stemmers voor wie toegankelijkheid van de stemlokalen *voor henzelf* belangrijk was, bijvoorbeeld omdat zij extra ondersteuning nodig hebben bij het stemmen.

Ten slotte trekken we, waar mogelijk en relevant, de vergelijking met resultaten van eerdere evaluaties onder kiesgerechtigden, van de Tweede Kamerverkiezing in 2023[2] en 2021,[3] de gemeenteraadsverkiezingen in 2022[4] en de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen in maart 2023.[5]

[2] *I&O Research (2023). Ervaring kiesgerechtigden bij Tweede Kamerverkiezing 2023.*
[3] *Ipsos (2021). Stemmen in tijden van corona; een evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing 2021.*
[4] *Ipsos (2022). Ervaringen van stemmers tijdens de gemeenteraadsverkiezingen 2022.*
[5] *I&O Research (2023). Ervaringen van stemmers: Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen 2023.*

2 Informatievoorziening

2.1 Informatie van de gemeente

Meesten ontvingen duidelijke en begrijpelijke informatie van gemeente

De overgrote meerderheid van de kiesgerechtigden (87%) ontving naar eigen zeggen informatie van hun gemeente over hoe en/of waar zij konden gaan stemmen. Zeven procent zegt deze informatie niet te hebben gekregen, een vergelijkbaar aandeel (6%) weet het niet meer.

Figuur 2.1: Heeft u voor de Europees Parlementsverkiezing informatie ontvangen van uw gemeente over hoe of waar u kunt stemmen? Bijvoorbeeld via een folder of brief van uw gemeente. Of via sociale media.
Basis: alle kiesgerechtigden (n = 4.636).

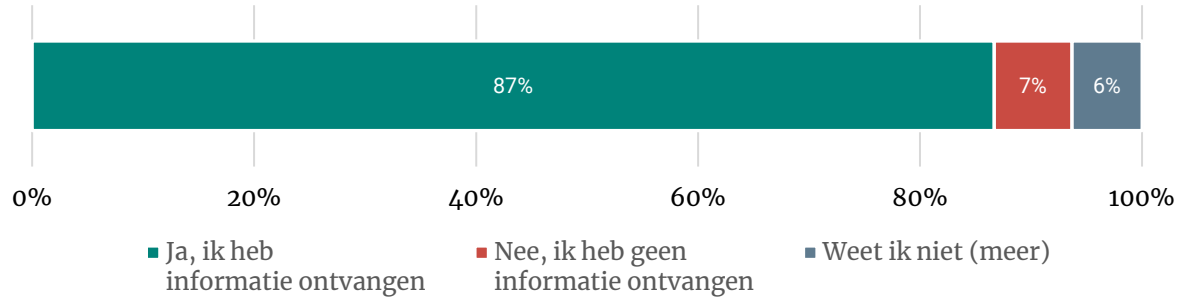

Veruit de meeste Nederlanders die informatie van hun gemeente kregen, vonden ook dat deze duidelijk en begrijpelijk was (88%). Twee procent vond dat niet, de rest staat er neutraal tegenover (7%) of heeft er geen mening over.

Figuur 2.2: 'De informatie die ik van tevoren kreeg over stemmen was duidelijk en begrijpelijk'
Basis: kreeg informatie over stemmen van de gemeente (n = 4.051).

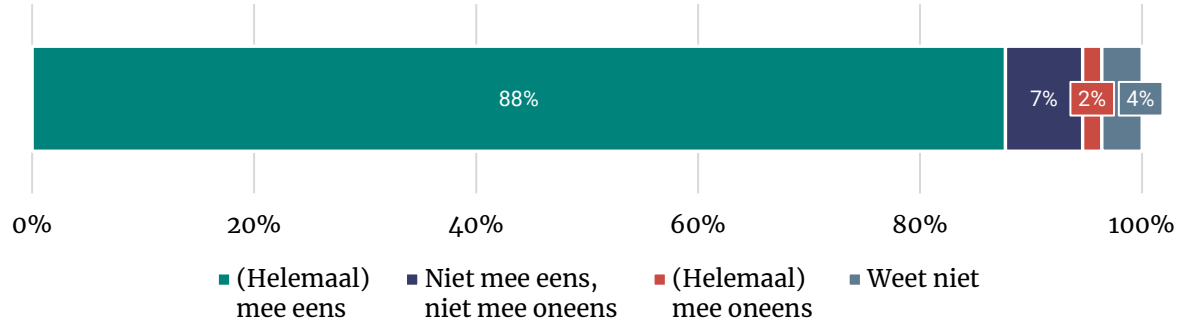

Stemmers die informatie ontvingen vonden die informatie vaker duidelijk en begrijpelijk (95%) dan niet-stemmers (81%). Niet-stemmers staan er vooral vaker neutraal tegenover (10%; stemmers: 3%). Ditzelfde patroon zien we naar opleiding: 85 procent van de kiesgerechtigden zonder startkwalificatie is het eens met de stelling, onder theoretisch opgeleiden is dat 90 procent. Het verschil zit met name in het aandeel dat er 'neutraal' tegenover staat (geen startkwalificatie: 10% neutraal, theoretisch: 5%).

De kleine groep die de informatie van de gemeente niet duidelijk of begrijpelijk vond - 2 procent van degenen die informatie kregen - vroegen we wat de informatie voor hen duidelijker zou maken. Omdat het hier om een kleine groep deelnemers gaat (n = 61), zijn deze uitkomsten indicatief. Het vaakst gekozen zijn ‘minder informatie tegelijk geven’ (14%) en ‘makkelijkere woorden en zinnen gebruiken’ (14%).

Vaker geldt echter dat geen van de voorgelegde antwoordopties zou helpen (34%). Deze groep geeft ook niet ‘iets anders’ aan dat de informatie duidelijker zou maken. Degenen die wel ‘iets anders’ aanvinken (19%), geven bijvoorbeeld aan behoefte te hebben aan informatie over hoe stemmen (binnen de EU) werkt en wie er meedoen.

Figuur 2.3: U vond de informatie die u van de tevoren kreeg over stemmen niet duidelijk of begrijpelijk. Wat zou de informatie voor u duidelijker maken?

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: vond informatie niet duidelijk en begrijpelijk (n = 61).

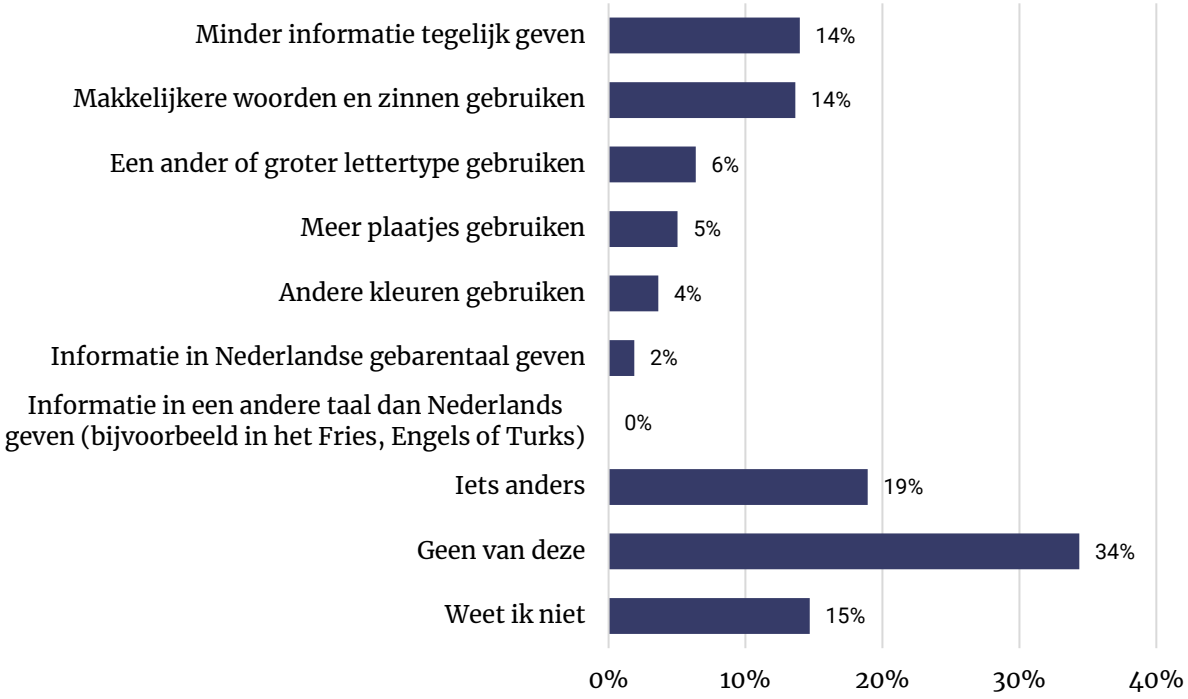

2.2 Duidelijkheid over stemproces

Meeste stemmers weten wat ze moeten meenemen

Zowel stemlokaal-stemmers - kiesgerechtigden die zelf een stem uitbrachten in het stemlokaal - en niet-stemmers kregen een stelling voorgelegd over of het duidelijk is wat men moet meenemen naar het stemlokaal om te mogen stemmen. Vrijwel alle stemlokaal-stemmers (98%) wisten precies wat zij mee moesten nemen om te mogen stemmen. Slechts 1 procent geeft aan dit niet te weten.

Onder niet-stemmers is het aandeel dat niet precies wist wat zij mee hadden moeten nemen naar het stemlokaal wat hoger: 85 procent wist dat wel, 6 procent wist het niet. De rest staat neutraal tegenover de stelling (5%) of heeft hier geen mening over (5%).

Figuur 2.4: Bent u het eens of oneens met de volgende uitspraken?
Basis: stemlokaal-stemmers (n = 2.633) en niet-stemmers (n = 1.836).

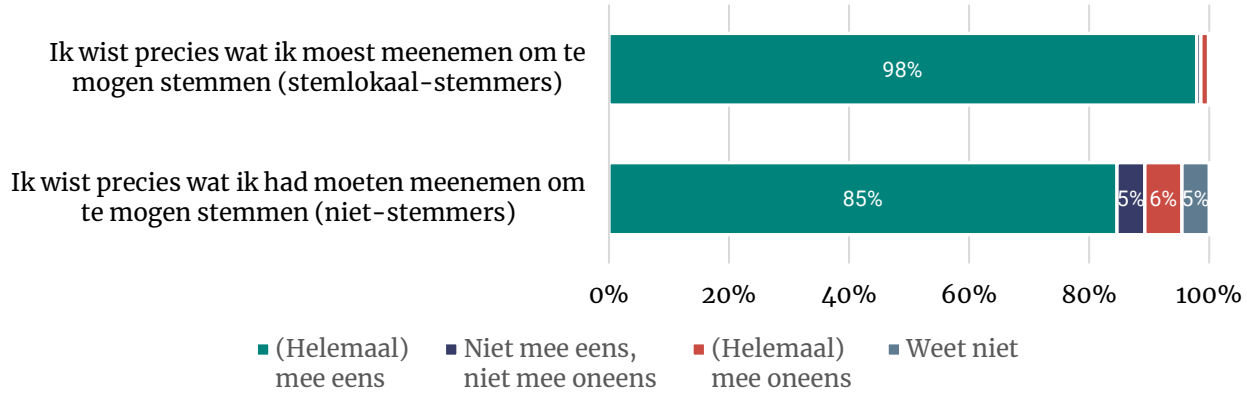

Niet-stemmers zonder migratieachtergrond zeggen vaker dat zij wel wisten wat zij hadden moeten meenemen als ze waren gaan stemmen (86%) dan niet-stemmers met een westerse (76%) en niet-westerse (79%) migratieachtergrond. Onder de stemlokaal-stemmers is dit patroon naar migratieachtergrond niet te zien.

Kleine groep wil vooraf meer informatie over stemmen ontvangen

Zes procent van alle kiesgerechtigden zou voorafgaand aan een verkiezing meer informatie willen ontvangen over hoe stemmen werkt. Driekwart (76%) heeft daar geen behoefte aan.

Figuur 2.5: 'Ik had vooraf graag meer informatie willen ontvangen over hoe het stemmen werkt'
Basis: allen (n = 4.636).

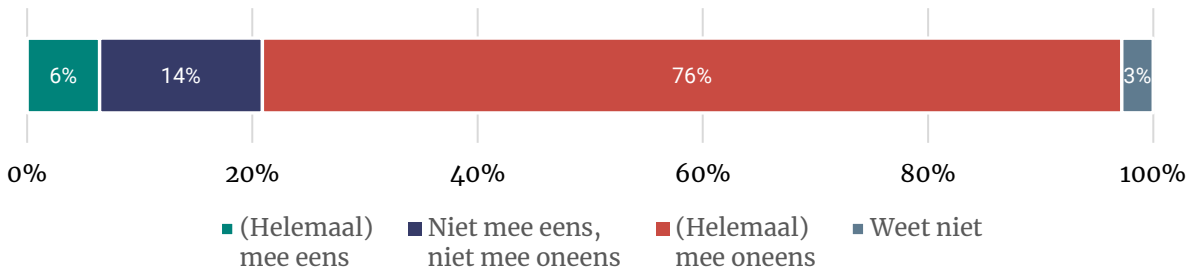

Het vaakst is er behoefte aan extra informatie onder stemmers die iemand gemachtigd hebben om voor hen te stemmen (11%). Onder niet-stemmers gaat het om 8 procent met een behoefte aan extra informatie, onder stemlokaal-stemmers om 5 procent. Ook hebben jongeren (18 tot 34 jaar) hier iets vaker behoefte aan (8%) dan andere leeftijdsgroepen.

Kiezers die aangeven graag meer informatie te willen (6% van allen), vroegen we welke informatie zij misten of welke vragen zij nog hadden. Het meest genoemd zijn informatie over de dichtstbijzijnde stembureaus (21%), wat er met een stem gebeurt na het stemmen (20%) en over het tellen van de stemmen (16%). Een flinke groep (35%) geeft aan niet te weten welke informatie zij misten.

Figuur 2.6: Welke informatie miste u of welke vragen had u nog?
Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: had vooraf graag meer informatie ontvangen over hoe stemmen werkt (n = 279).

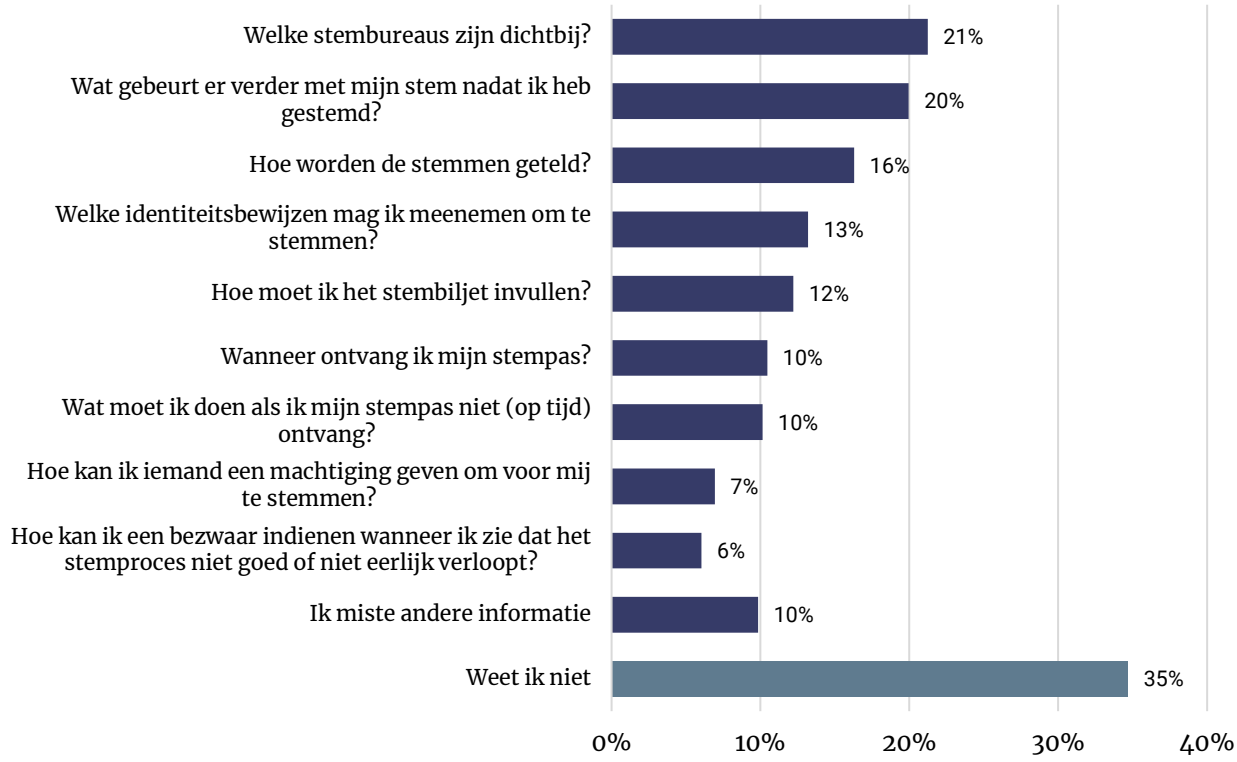

Ook bij de afgelopen Tweede Kamerverkiezingen van november 2023 was met name meer informatie gewenst over dichtstbijzijnde stembureaus, het tellen en het proces na het uitbrengen van de stem.

3 Stemmen in een stemlokaal

De opkomst bij de Europees Parlementsverkiezing van 6 juni 2024 is door de Kiesraad vastgesteld op 46,2 procent. Dit hoofdstuk gaat over de stemmers onder hen die zelf naar het stemlokaal gingen (*stemlokaal-stemmers*). Dit is de grootste groep stemmers: in dit onderzoek ging 44 procent van de kiesgerechtigden zelf naar het stemlokaal, 3 procent machtigde een ander om voor hen te stemmen.

3.1 Moment van stemmen en drukte bij het stemlokaal

Circa één op de tien stemmers die zelf naar het stemlokaal gingen, deed dat voor 9 uur 's ochtends. Tussen 9 en 12 uur 's middags ging 26 procent naar de stembus, een vergelijkbaar aandeel (27%) deed dat tussen 12 en 4 uur 's middags. Circa één op vijf stemde tussen 4 uur 's middags en 7 uur 's avonds, 14 procent in de laatste twee uren voordat de stembussen sloten.

Tabel 3.1: Hoe laat bent u gaan stemmen?
Basis: stemmers die in een stemlokaal gestemd hebben (n = 2.633).

Tijdvak	% stemmers in tijdvak
Tussen 7:30 en 9:00 uur	11%
Tussen 9:00 en 12:00 uur	26%
Tussen 12:00 en 16:00 uur	27%
Tussen 16:00 en 19:00 uur	22%
Na 19:00 uur	14%

Ruime meerderheid stemmers had geen wachttijd bij het stemlokaal

Ruim acht op de tien stemlokaal-stemmers (83%) kon direct doorlopen bij het stemlokaal en had helemaal geen wachttijd. Vijftien procent had een wachttijd van minder dan 5 minuten, slechts 2 procent gaf aan tussen de 5 en 10 minuten gewacht te hebben.

Een wachttijd langer dan tien minuten ervoer een klein deel van de stemlokaal-stemmers (1%) alleen in de avonduren. De wachttijd was het kortst vóór 9 uur 's ochtends.

Figuur 3.1: Hoe lang heeft u ongeveer moeten wachten voordat u bij het stemlokaal naar binnen kon gaan?*
Basis: stemmers die in een stemlokaal gestemd hebben (n = 2.633).

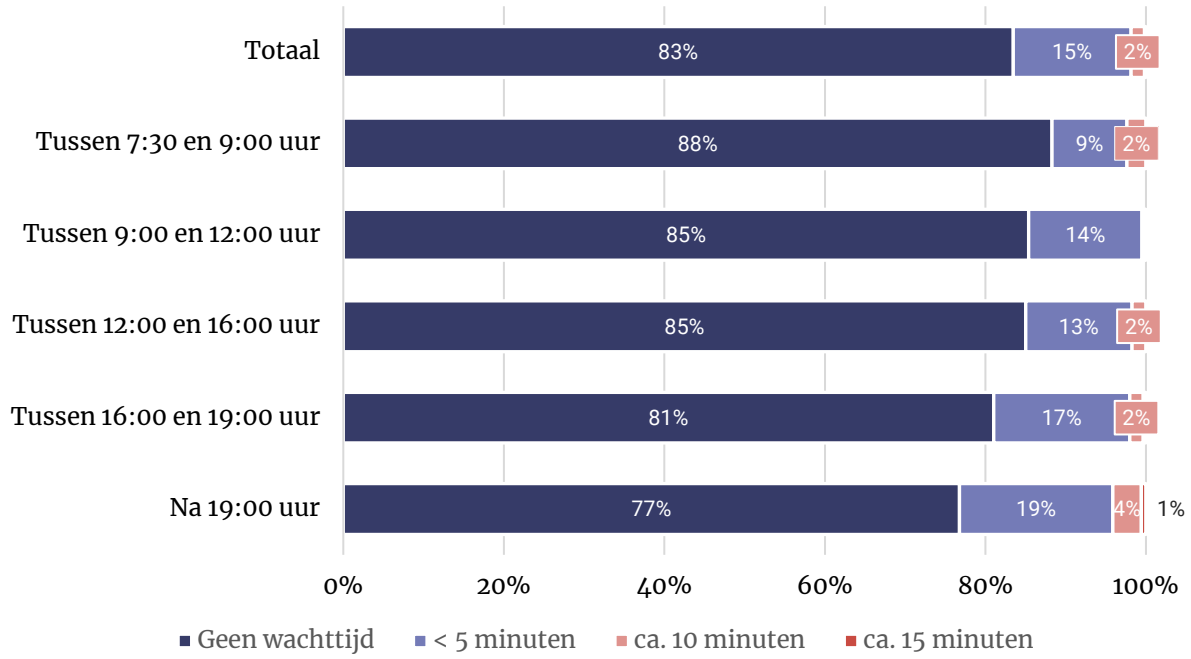

**De antwoordcategorieën 'anders' en 'weet ik niet' werden beiden vrijwel niet aangevinkt (< 0,5%) en zijn niet weergegeven in de figuur.*

Minder vaak wachttijd dan bij afgelopen verkiezingen

Bij deze Europees Parlementsverkiezing kregen stemmers minder vaak te maken met wachttijd bij het stemlokaal (17%) dan bij de laatste verkiezing (33%), de Tweede Kamerverkiezing van november 2023. Het ligt voor de hand dat de lagere opkomst hier een belangrijke verklaring voor is (46,2%, bij de Tweede Kamerverkiezing was dit 77,8%).

Ook bij de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen van maart 2023 kregen stemmers vaker te maken met wachttijd (48%) dan nu. Het grootste verschil in drukte tussen beide verkiezingen is te zien onder stemmers die na 7 uur 's avonds gingen stemmen. Bij de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezing gaf in de avond slechts 27 procent aan *niet* te hoeven wachten (EP: 77%). Een verklaring voor deze verschillen is dat er in maart 2023 sprake was van een storing in de stembureau-app die 18 gemeenten gebruikten om stempassen te checken.[6] Hierdoor moest worden overgegaan op handmatig controleren van de stempassen. In gemeenten die te maken kregen met deze storing moest men destijds na 7 uur 's avonds vaker lang wachten (>15 minuten) dan elders (30% tegenover 12%).

Figuur 3.2: Wachttijd naar moment van stemmen voor Europees Parlementsverkiezing [EP] in juni 2024 en verkiezingen voor de Tweede Kamer [TK] en Provinciale Staten- en waterschappen [PS/WS] in 2023

Basis: stemmers die in een stemlokaal gestemd hebben (EP: n = 2.633; TK: n = 2.842; PS/WS: n = 3.017). De percentages voor PS/WS tellen niet op tot 100% omdat 'anders' en 'weet niet' niet zijn weergegeven.

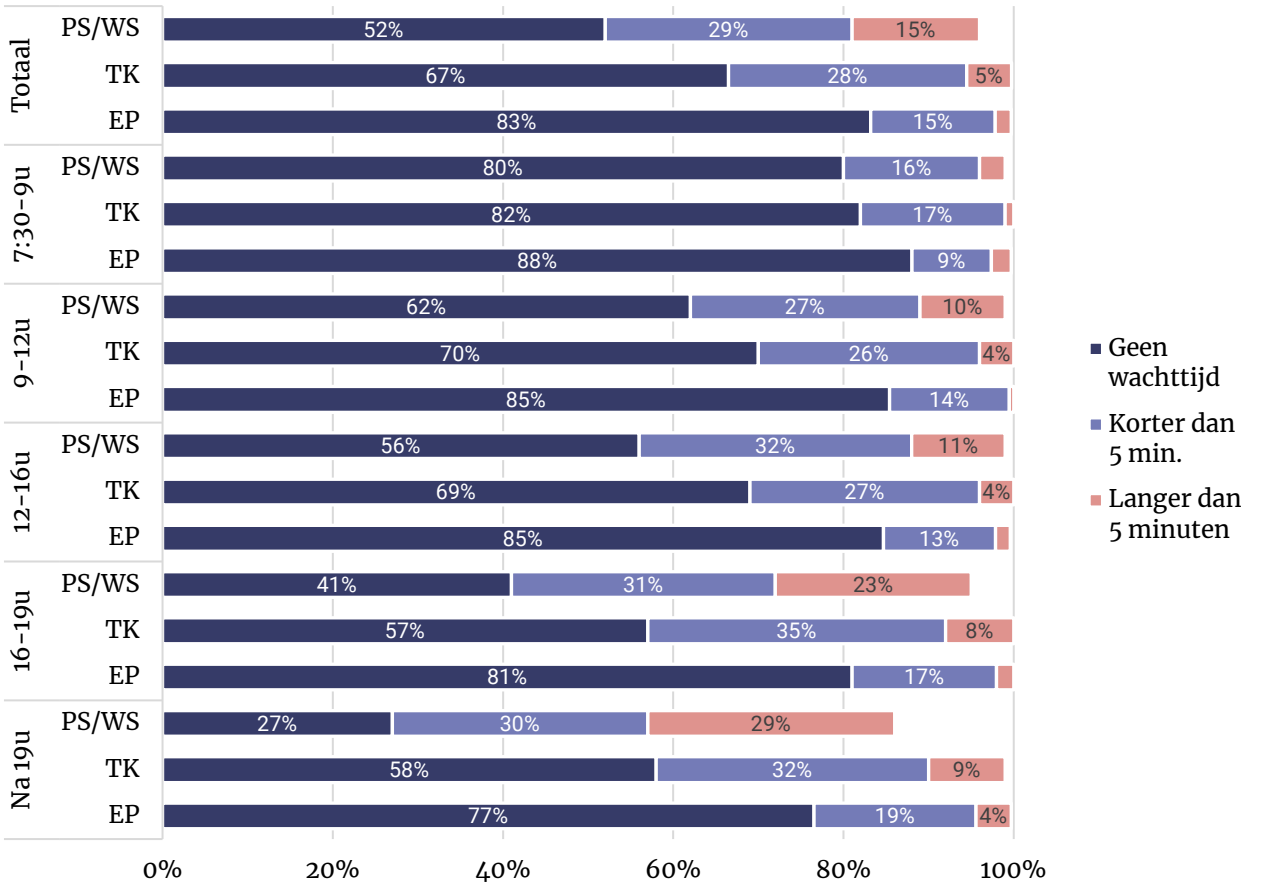

[6] *Amsterdam, Beuningen, Den Haag, Eindhoven, Emmen, Groningen, Harderwijk, Helmond, Hilversum, Nieuwkoop, Nijmegen, Noordoostpolder, Purmerend, Rotterdam, Tilburg, Tynaarlo, Utrecht, Zoetermeer.*

3.2 Toegankelijkheid

Voor vier op tien: ondersteuning en toegankelijkheid in stemlokalen belangrijk

Voor vier op de tien stemlokaal-stemmers is het '*voor henzelf*' belangrijk (22%) of zelfs heel belangrijk (19%) dat stemlokalen makkelijk toegankelijk zijn of extra ondersteuning kunnen bieden. Voor 58 procent is dit voor henzelf (helemaal) niet belangrijk.

Figuur 3.3: Hoe belangrijk is het voor uzelf dat stemlokalen makkelijk toegankelijk zijn of extra ondersteuning kunnen bieden?

Basis: stemmers die in een stemlokaal gestemd hebben (n = 2.633)

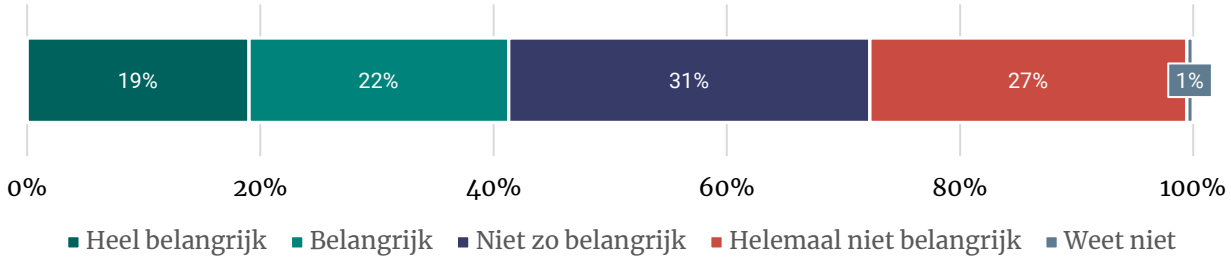

Bij eerdere verkiezingen was er een vergelijkbaar aandeel stemlokaal-stemmers voor wie toegankelijkheid voor henzelf (heel) belangrijk is. Bij zowel de Tweede Kamerverkiezing van november 2023 als de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen eerder dat jaar ging het om 36 procent.

Toegankelijkheid belangrijker voor praktisch en niet-opgeleide kiesgerechtigden

Voor kiesgerechtigden die geen startkwalificatie bezitten (53%) en praktisch opgeleide kiesgerechtigden (45%) is toegankelijkheid en extra ondersteuning vaker (heel) belangrijk dan voor theoretisch opgeleiden (32%).
Naar leeftijd zijn de verschillen relatief klein: 65-plussers vinden de toegankelijkheid of ondersteuning vaker dan gemiddeld (heel) belangrijk (46% tegen 41% gemiddeld).

Tabel 3.2: Hoe belangrijk is het voor uzelf dat stemlokalen makkelijk toegankelijk zijn of extra ondersteuning kunnen bieden? Rijpercentages naar leeftijd- en opleidingsgroepen

Basis: stemmers die in een stemlokaal gestemd hebben (n = 2.633)

	n =	(Heel) belangrijk	Niet (zo) belangrijk	Weet niet
Totaal	*2.633*	41%	58%	1%
18-34	*553*	40%	59%	1%
35-49	*563*	38%	61%	0%
50-64	*841*	39%	60%	1%
65+	*671*	46%	54%	0%
Geen startkwalificatie	*621*	53%	47%	1%
Praktisch opgeleid	*966*	45%	54%	1%
Theoretisch opgeleid	*1.041*	32%	68%	0%

Eén op zeven stemmers voor wie toegankelijkheid belangrijk is controleerde stemlokaal

Acht procent van de stemlokaal-stemmers zegt vooraf gecontroleerd te hebben of het stemlokaal toegankelijk was voor stemmers met een lichamelijke beperking. Stemmers voor wie het zelf (heel) belangrijk is dat stemlokalen makkelijk toegankelijk zijn, hebben dat vaker gedaan (15%) dan stemmers voor wie dat niet zo belangrijk is (4%).

Figuur 3.4: Heeft u vooraf gecontroleerd of het stemlokaal toegankelijk was voor stemmers met een lichamelijke beperking? (% ja)

Getoond in de figuur: alleen % ja (niet getoond: nee, weet ik niet).
Basis: alle stemmers die in een stemlokaal gestemd hebben (n = 2.842), stemmers voor wie toegankelijkheid voor henzelf (heel) belangrijk is (n = 1.022), stemmers voor wie toegankelijkheid voor henzelf niet (heel) belangrijk is (n = 1.785).

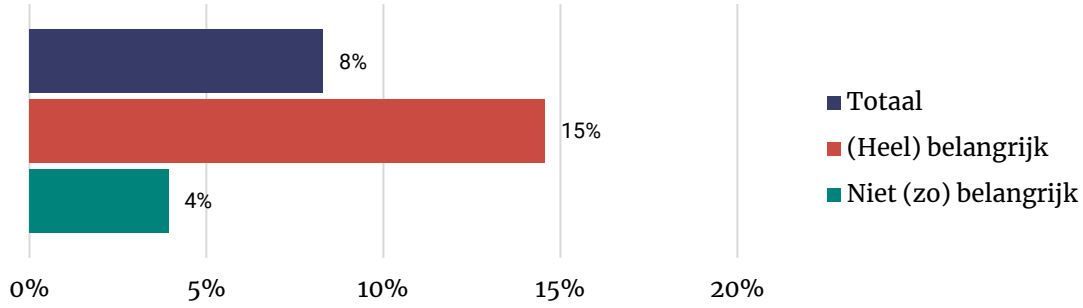

Controleerders meestal al bekend met locatie stemlokaal

Degenen die de toegankelijkheid van het stemlokaal hebben gecontroleerd, geven in de meeste gevallen aan dat zij al bekend waren met de plek van het stemlokaal (78%). Dertien procent controleerde de toegankelijkheid via de website van de gemeente, een klein deel deed dat via waarismijnstemlokaal.nl of ging van tevoren langs bij de locatie (beide 6%). Stemmers die nog op een andere manier de toegankelijkheid controleren (12%), geven aan dat zij hierover informatie kregen via een brief van de gemeente (veelal de brief waar de kieslijsten waren bijgevoegd) of deze controle deden als stembureaulid.

Figuur 3.5: Waar heeft u dit gecontroleerd?

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: stemmers die vooraf gecontroleerd hebben of het stemlokaal toegankelijk was (n = 218).

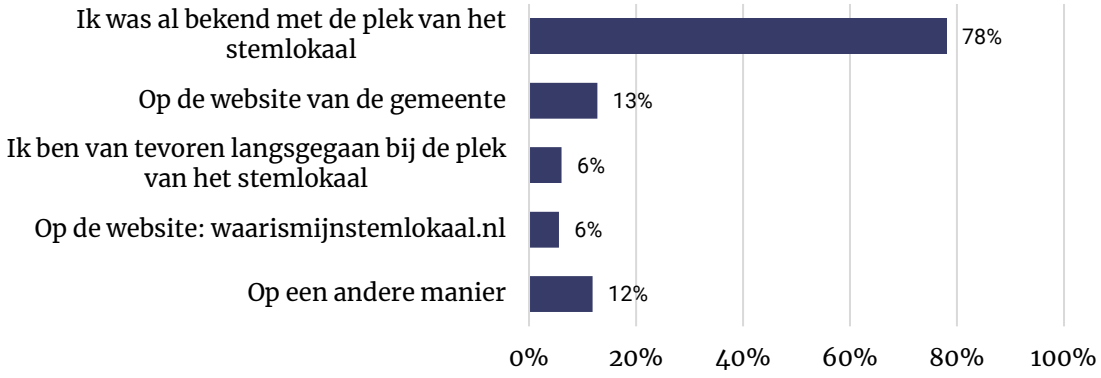

Stemlokaalingang meestal zonder problemen gevonden

Vrijwel alle stemlokaal-stemmers geven aan dat ze de ingang van het stemlokaal gemakkelijk konden vinden (98%). De stemmers die het stemlokaal *niet* gemakkelijk konden vinden, is om een toelichting gevraagd. Daaruit blijkt dat soms geen (duidelijke) bordjes waren geplaatst of anderszins de aanwijzingen naar de ingang onduidelijk waren. Ook geven een aantal stemmers aan dat het stemlokaal nu op een andere locatie was dan zij gewend waren.

Figuur 3.6: Kon u de ingang van het stemlokaal gemakkelijk vinden? Naar eerder stemgedrag.
Basis: stemmers die in een stemlokaal gestemd hebben (n = 2.633).

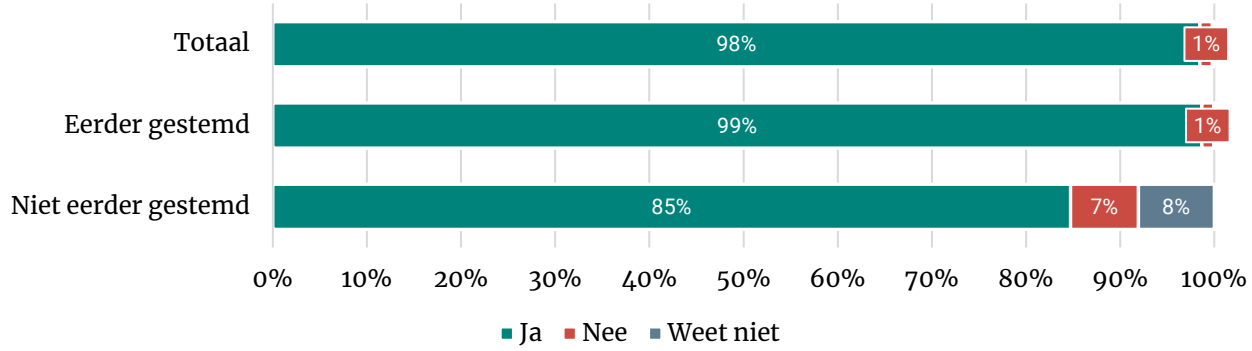

Stemprocedure in stemlokaal voor overgrote meerderheid duidelijk

Voor vrijwel alle stemmers (98%) was het duidelijk wat ze moesten doen toen ze het stemlokaal binnen gingen. Stemmers die het *niet* duidelijk vonden, geven in de open toelichting aan dat zij moesten zoeken naar de stembus, de route binnen het stemlokaal niet duidelijk was aangegeven, het onduidelijk was bij welke tafel zij zich moesten melden of niet wisten bij welk stembureaulid zij zich moesten melden. Een aantal stemmers geeft aan dat zij voor het eerst gingen stemmen en dat zij graag enkele uitleg hadden ontvangen.

Figuur 3.7: Was het voor u duidelijk wat u moest doen toen u het stemlokaal binnen ging? (richting de tafel met stembureauleden, het stemhokje, de stembus en vervolgens de uitgang)
Basis: stemmers die in een stemlokaal gestemd hebben (n = 2.633).

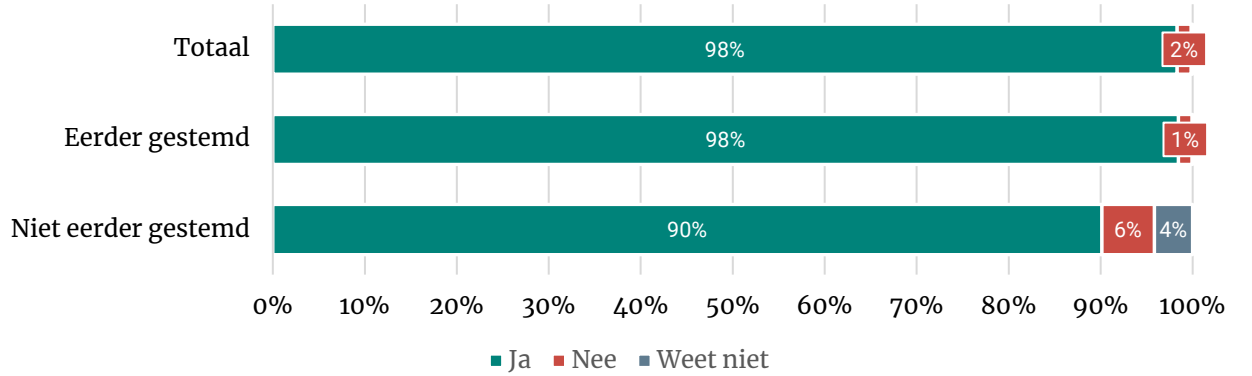

Problemen met toegankelijkheid stemlokalen: lastige bereikbaarheid en onduidelijke routes

Veruit de meeste stemlokaal-stemmers ervoeren geen problemen met de toegankelijkheid van het stemlokaal (98%) of met het uitbrengen van hun stem (99%). Degenen die wel problemen ervoeren, noemen dat vrijwel allemaal 'kleine problemen'.

Figuur 3.8 – Heeft u problemen ervaren… met de toegankelijkheid van het stemlokaal? / met het uitbrengen van uw stem?

Basis: stemmers die in een stemlokaal gestemd hebben (n = 2.633).

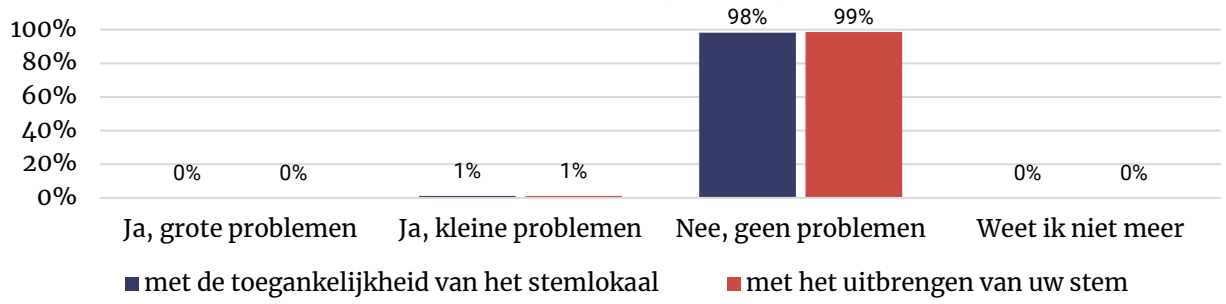

Stemmers die wel problemen hadden met de toegankelijkheid, zijn gevraagd om welke problemen het ging (zie Figuur 3.9). Omdat het slechts 38 deelnemers in dit onderzoek betreft, zijn deze uitkomsten indicatief.

Figuur 3.9: Welke problemen had u met de toegankelijkheid van het stemlokaal? Meerdere antwoorden mogelijk

Basis: stemmers die problemen ervoeren met de toegankelijkheid van het stemlokaal (n = 38). Uitkomsten zijn indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen.

De antwoordcategorie ‘een ander probleem’ werd het vaakst gekozen. Deze stemmers geven aan dat zij de locatie van het stemlokaal lastig konden bereiken (bijvoorbeeld vanwege drukte of wegwerkzaamheden). Sommigen vonden de locatie moeilijk te bereiken met de fiets of de scootmobiel. Een enkeling geeft aan dat de looproute te lang was.

Verder geeft deze groep vooral aan dat de ingang van het stemlokaal niet goed was aangegeven, dat de looproute onduidelijk of niet breed genoeg was en dat er te veel (hoge) drempels of andere obstakels op de route waren.

Problemen met uitbrengen stem: stembiljet veel te groot formaat

Een kleine groep van de stemmers (1%) had problemen met het uitbrengen van hun stem. Ook zij zijn gevraagd om welke problemen het ging. Omdat het slechts 35 deelnemers in dit onderzoek betreft, zijn deze uitkomsten indicatief.

De meeste stemmers die problemen hadden met het uitbrengen van hun stem kozen niet voor één van de categorieën uit de vragenlijst, maar hadden een ‘ander probleem’. Uit de open toelichting daarop blijkt dat het om diverse problemen gaat: voor sommigen waren de letters op het stembiljet te klein of kon de stembus niet makkelijk gevonden worden. Daarnaast geven scootmobiel- en rolstoelgebruikers aan dat zij niet goed in het stemhokje konden komen. Een enkeling geeft aan dat het voor linkshandigen vervelend is dat het stempotlood aan de rechterkant van het stemhokje is vastgemaakt.

Uit de gesloten antwoordcategorieën blijkt dat men verder vooral problemen ervoer door het (te) grote formaat van het stembiljet.[7]

Figuur 3.10: Welke problemen had u met het uitbrengen van uw stem? Meerdere antwoorden mogelijk
Basis: stemmers die problemen ervoeren met het uitbrengen van hun stem (n = 35). Uitkomsten zijn indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen.

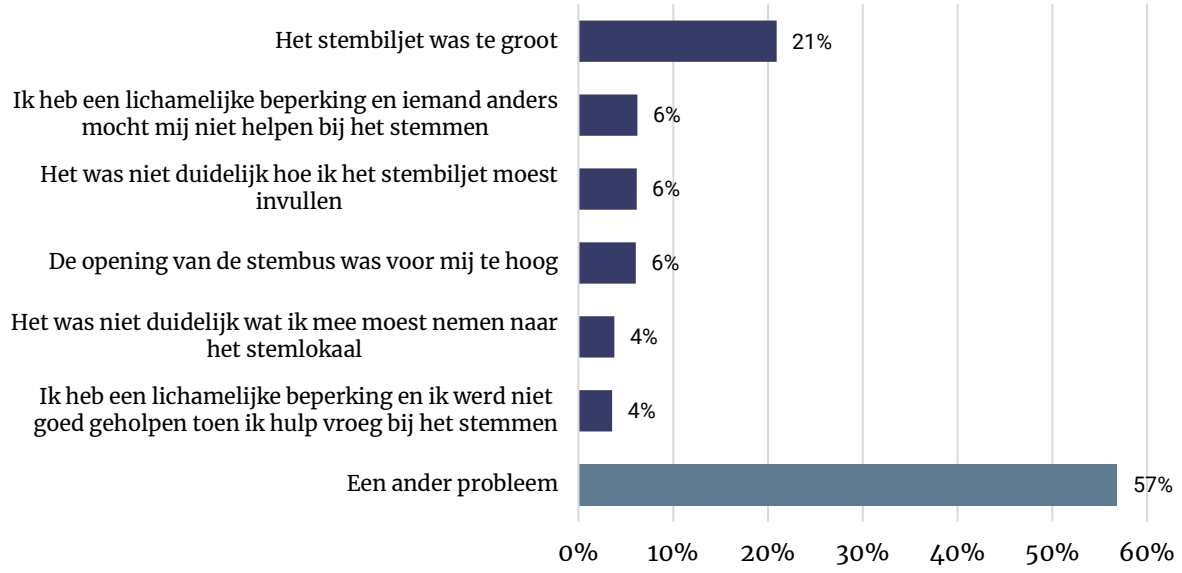

[7] *In Alphen aan den Rijn, Boekel, Borne, Midden-Delfland en Tynaarlo liep bij deze Europees Parlementsverkiezing een proef met een kleiner stembiljet. Respondenten uit deze gemeenten deden niet mee aan dit onderzoek.*

Bij problemen met het uitbrengen van stem vroeg kleine groep om hulp

Degenen die problemen ervoeren met het uitbrengen van hun stem vroegen we of ze uitleg hebben gevraagd over het stemmen. Omdat het slechts 35 deelnemers in dit onderzoek betreft, zijn deze uitkomsten indicatief. Een enkeling heeft om hulp gevraagd (2%), de rest deed dat niet. Degenen die om hulp vroegen, waren daar allen ook mee geholpen.

4 Stemmen via een machtiging

Volgens de Kiesraad zijn bij de Europees Parlementsverkiezing 716.963 stemmen per volmacht uitgebracht. Dit is 5,3 procent van het totaal aantal kiesgerechtigden en 11,5 procent van het totaal aantal stemmen.[8] De eerstvolgende paragrafen gaan in op de houdingen en ervaringen van degenen die een volmacht ontvingen, de paragrafen erna op de houdingen en ervaringen van degenen die een volmacht afgaven.

4.1 Stemmen voor iemand anders

Meeste stemmers met machtiging krijgen meestal machtiging van één persoon

In Nederland mogen stemmers voor maximaal twee anderen ook een stem uitbrengen.[9] De meeste stemmers die een volmacht meekregen stemden voor één ander (86%), de rest deed dat voor twee anderen.

De meeste volmachtstemmen werden uitgebracht voor een eerstegraads familielid: een partner, kind of ouder (zie Figuur 4.1).

Figuur 4.1: Voor wie heeft u met een volmacht gestemd?
Bij twee volmachten meerdere antwoorden mogelijk. Basis: stemmers die in een stemlokaal gestemd hebben (n = 2.633).

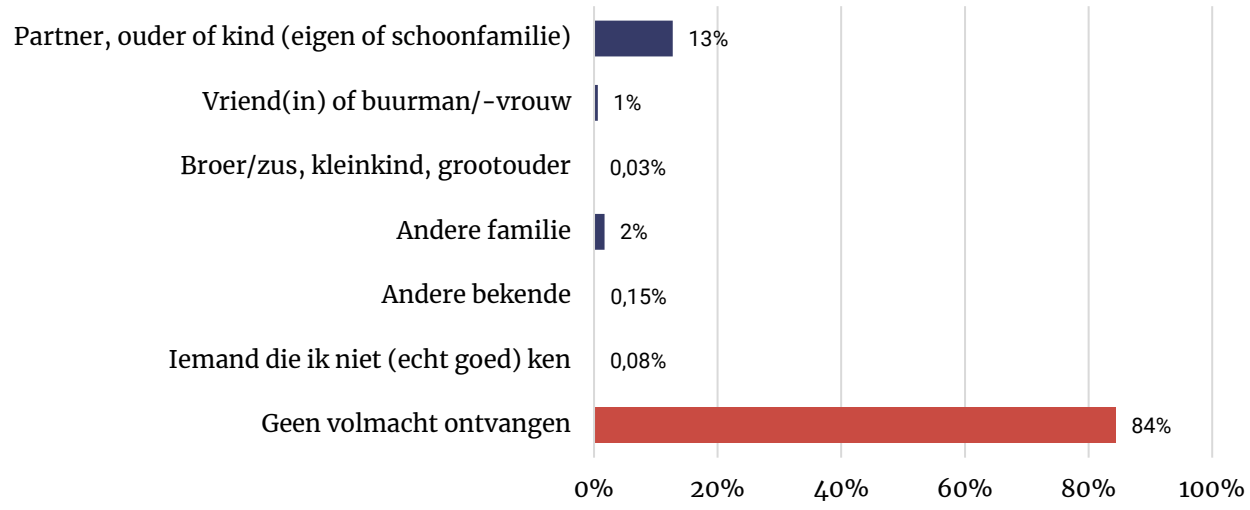

**In de figuur zijn de antwoordopties verkort weergegeven. Voor de volledige antwoordopties, zie de vragenlijst in bijlage B.*

[8] *Zie: https://www.kiesraad.nl/actueel/nieuws/2024/06/19/uitslag-europees-parlementsverkiezing-2024*
[9] *Zie: https://www.kiesraad.nl/verkiezingen/europees-parlement/stemmen/volmacht*

Redenen om volmacht te krijgen: gemak, afwezigheid, geen tijd

Stemmers die een volmacht van iemand anders ontvingen, kregen die volmacht vooral - naar eigen zeggen - omdat de andere persoon dit makkelijker vond (26%), omdat de ander niet in zijn of haar gemeente was om te stemmen (25%) of omdat de andere persoon geen tijd had om zelf te gaan stemmen (22%). Ook kregen sommigen een volmacht omdat zij bij eerdere verkiezingen ook gemachtigd werden (19%) of omdat de ander te ziek of oud was om zelf te stemmen (14%).

Figuur 4.2: Wat waren de belangrijkste redenen waarom u voor iemand anders ging stemmen?

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: stemmers die een of meerdere volmacht(en) kregen (n = 409).

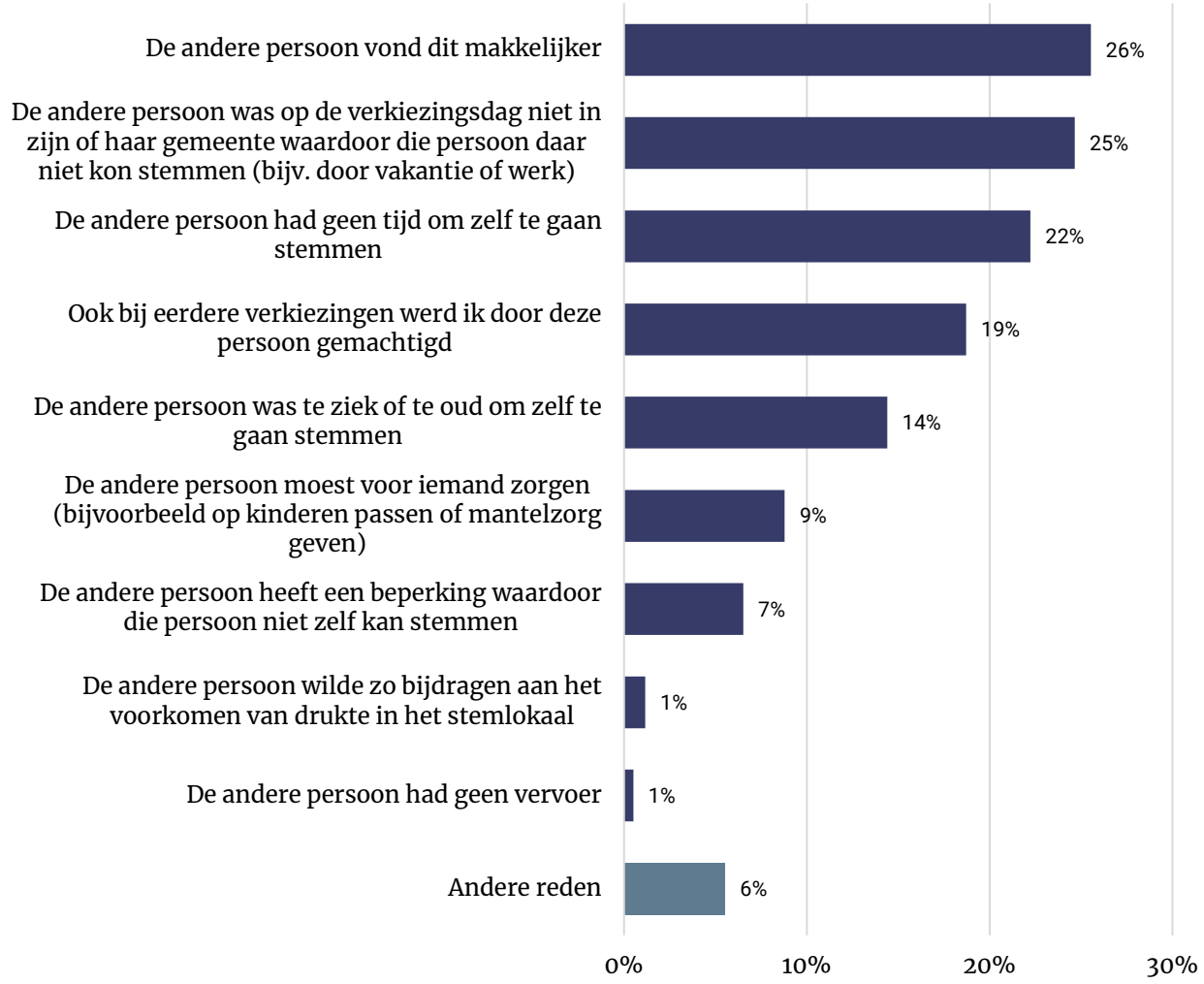

'Andere redenen' om gemachtigd te worden (6%) waren bijvoorbeeld dat de ander geen interesse had om te gaan stemmen - men geeft aan dat 'de ander anders niet was gaan stemmen' - of omdat de ander vanwege werk niet in de gelegenheid was om te gaan stemmen.

4.2 Iemand anders voor je laten stemmen

Reden om iemand te machtigen: niet aanwezig zijn en/of geen tijd

Deelnemers die *zelf* een volmacht hebben *afgegeven*, zijn ook gevraagd naar de redenen van machtiging. Ruim vier op de tien stemmers die iemand machtigen (43%) deden dat omdat zij niet in Nederland waren op de verkiezingsdag. Ruim een kwart (28%) geeft aan zelf geen tijd te hebben gehad. Dit komt overeen met de uitkomsten vanuit het perspectief van de gemachtigden (zie paragraaf 4.1).

Figuur 4.3: U heeft iemand anders voor u laten stemmen door diegene een volmacht te geven. Wat waren voor u de belangrijkste redenen om dat te doen?
Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: stemmers die iemand hebben gemachtigd (n = 167).

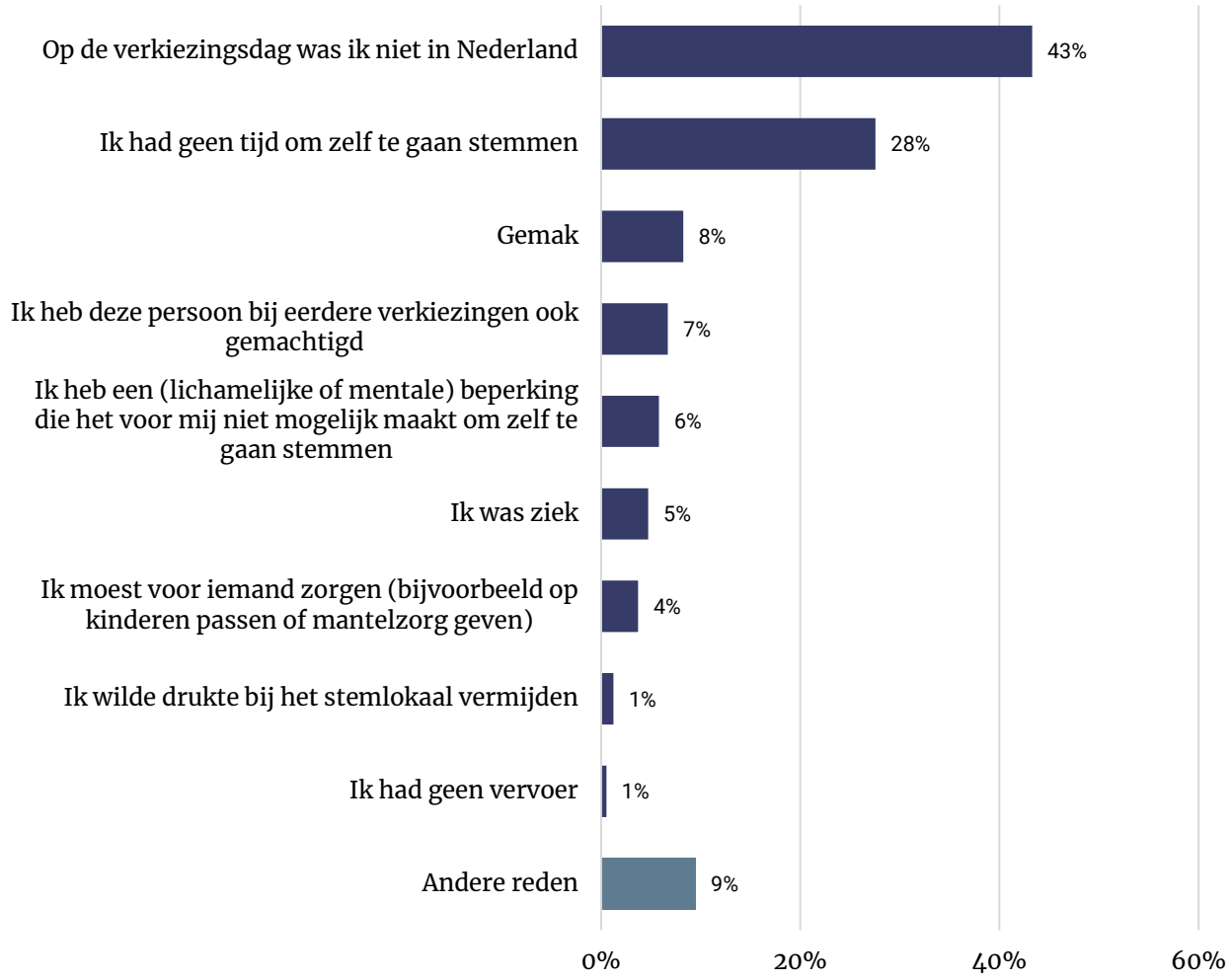

Onder ‘andere redenen’ (9%) geeft men aan dat zij geen zin of behoefte hadden om te stemmen en daarom hun stem hebben ‘weggegeven’ of dat zij zich naar eigen zeggen ‘onvoldoende verdiept’ hadden in de verkiezing om zelf te stemmen. Anderen geven ook hier aan dat zij geen tijd hadden of niet in hun gemeente aanwezig waren.

Als machtigen niet had gekund, was één op vier alsnog zelf gaan stemmen

Minder dan de helft van de stemmers die iemand machtigden, zouden naar eigen zeggen ‘waarschijnlijk’ (14%) of ‘zeker wel’ (25%) zijn gaan stemmen als het niet mogelijk was geweest om iemand te machtigen. De meesten (54%) waren waarschijnlijk of zeker niet gaan stemmen.

Figuur 4.4: Wanneer het niet mogelijk zou zijn geweest om iemand anders voor u te laten stemmen, was u dan zelf gaan stemmen?

Basis: stemmers die stemden via een machtiging (n = 167).

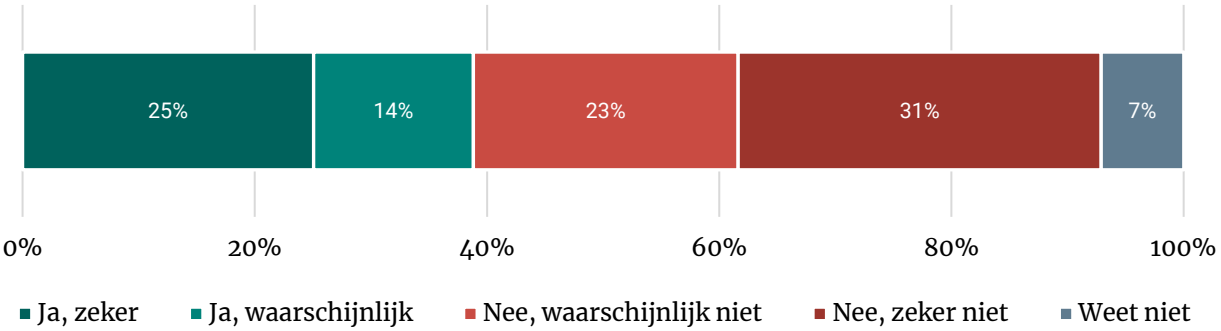

Vergeleken met de Tweede Kamerverkiezingen van november 2023 zeggen stemmers die iemand machtigden nu minder vaak dat zij ‘zeker wel’ (TK: 44%, EP: 25%) zouden gaan stemmen als machtigen niet mogelijk was geweest.

In gedragsonderzoek geldt doorgaans dat het aandeel dat iets ‘zeker’ wil gaan doen een betere indicator is van daadwerkelijk gedrag dan degenen die het ‘waarschijnlijk wel’ willen doen. Allerlei factoren kunnen gedrag op de daadwerkelijke dag van stemmen bij een verkiezing nog beïnvloeden (bijv. het weer, drukte in privéleven of persoonlijke omstandigheden als ziekte).

In het gunstigste scenario zou alleen de 31 procent ‘zeker niet’ verzuimen om te stemmen (62% stemt); in het minst gunstige scenario zou alleen de ‘ja, zeker’ gaan stemmen (25% stemt). Met 5,3 procent huidige opkomst door volmachtstemmen is de inschatting dat de opkomst 1 tot 4 procentpunt lager zou zijn als machtigen niet mogelijk was geweest.

Kiesgerechtigden die dit keer een volmacht afgaven maar - als dat niet had gemogen - waarschijnlijk of zeker niet zelf waren gaan stemmen, is gevraagd waarom niet: ‘*Kunt u kort opschrijven waarom u in dat geval niet zelf zou gaan stemmen?*’ Zij geven meestal aan omdat zij op vakantie waren of er fysiek niet toe in staat zouden zijn, bijvoorbeeld door ziekte. Enkelen geven aan dat zij dan niet zelf zouden gaan stemmen omdat zij niet genoeg vertrouwen in, interesse in, of kennis van de politiek hebben om (zelf) te gaan stemmen.

4.3 Manieren van machtigen

Volmacht meestal afgegeven door informatie op stempas in te vullen

Verreweg de meeste machtigingen worden afgegeven door de informatie op de achterkant van de stempas in te vullen, oftewel een onderhandse volmacht (88%). In 10 procent van de gevallen vroeg men bij de gemeente een schriftelijke volmacht aan.

Figuur 4.5: Op welke manier heeft u een volmacht afgegeven?

Basis: stemmers die stemden via een machtiging (n =167).

Meestal duidelijk wat men moet doen om volmacht af te geven

De meeste stemmers die een onderhandse of schriftelijke volmacht afgaven wisten wat ze moesten doen om een ander te machtigen (85%). Voor 6 procent was dit niet bekend. Een gelijk aandeel geeft aan dat zij het moeilijk vonden om de volmacht af te geven (82% vond dat niet).

Figuur 4.6: In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

Basis: stemmers die stemden via een machtiging (n = 167).

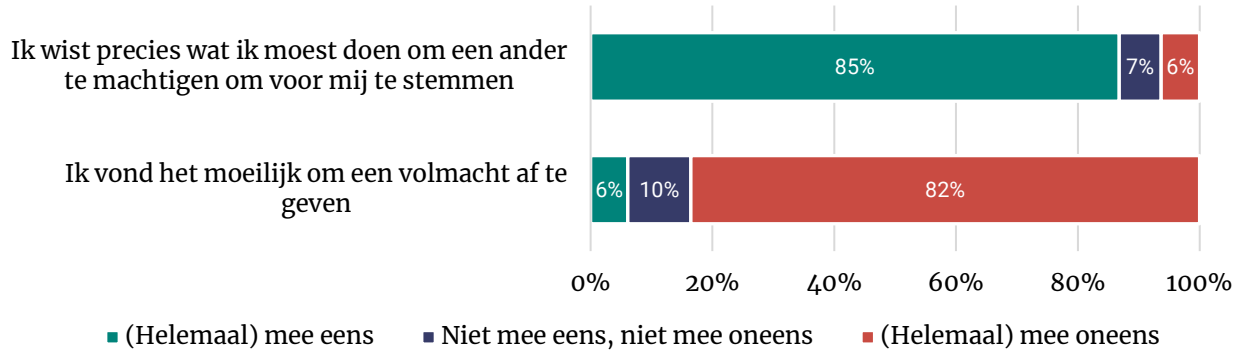

Niet-stemmers vinden volmacht minder vaak een goed alternatief

Driekwart van de kiesgerechtigden vindt het geven van een volmacht een goed alternatief voor zelf naar het stemlokaal gaan (75%). Zeven procent is het oneens met deze stelling, de rest staat er neutraal tegenover of weet het niet (niet getoond in Figuur 4.7). Daarnaast vindt 16 procent van de kiesgerechtigden dat het aantal volmachtstemmen dat iemand kan uitbrengen moet worden verlaagd (32 procent vindt dat niet). Twintig procent vindt dat het geven van een volmacht makkelijker moet worden (34% vindt dat niet).

Nederlanders die zelf iemand hebben gemachtigd, vinden vaker dat volmachten een goed alternatief zijn voor zelf stemmen (92%) dan anderen. Niet-stemmers vinden volmachten minder vaak een goed alternatief (69%). Ongeveer een kwart van de niet-stemmers (24%) vindt dat het geven van een volmacht makkelijker moet worden; onder stemmers die zelf een volmacht gaven gaat het om 21 procent.

Figuur 4.7: In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

Getoond in figuur: alleen % (helemaal) eens (niet getoond: niet eens, niet oneens; oneens; weet niet).
Basis: alle kiesgerechtigden (n = 4.636), zelf gestemd in stemlokaal (n = 2.633), gestemd met machtiging (n = 167) en niet gestemd (n = 1.836).

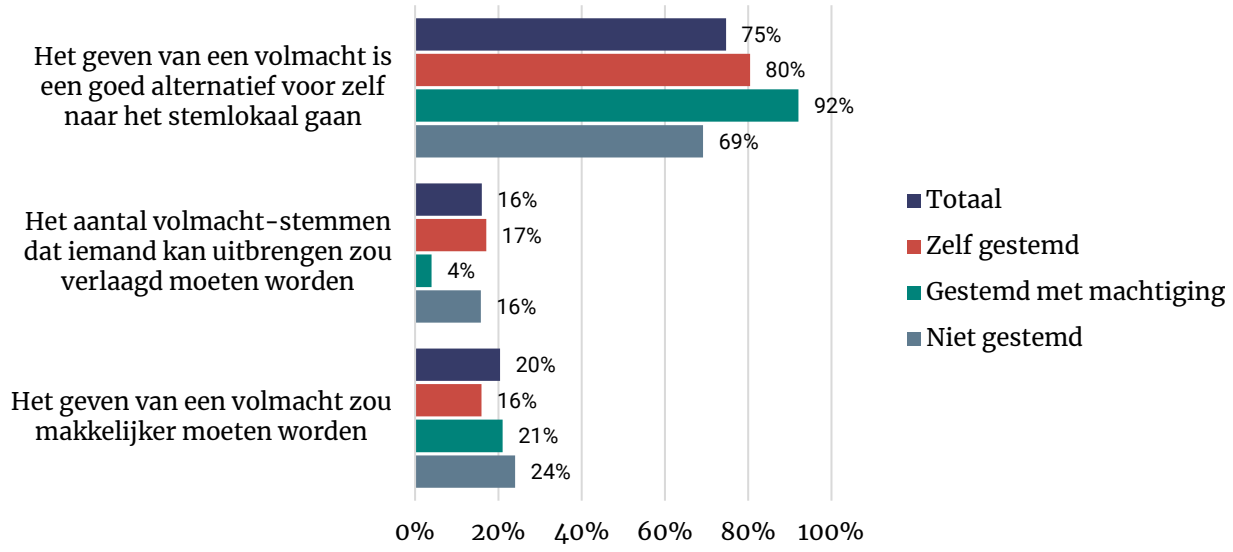

5 Niet stemmen

De opkomst bij deze Europees Parlementsverkiezing was 46,2 procent, wat betekent dat de meerderheid van de kiesgerechtigden (53,8%) niet ging stemmen. Dit hoofdstuk gaat over niet-stemmers en de redenen dat zij niet naar de stembus gingen.[10]

5.1 Redenen om niet te stemmen

Afwezigheid door vakantie of reis meest genoemde reden om niet te stemmen

Eén op de vijf niet-stemmers (18%) was op vakantie of op reis en heeft daarom niet gestemd. Niet-stemmers geven ook vaak als reden dat zij geen tijd hadden om te gaan stemmen (17%), geen vertrouwen hebben in de politiek (17%) of niet goed wisten op wie ze konden stemmen of de kandidaten niet kenden (16%). Verder is voor minstens één op de tien het niet kunnen maken van een keuze (15%), stemmen niet zo belangrijk vinden (14%) en een gebrek aan interesse in de politiek (11%) een reden om niet te stemmen.

Figuur 5.1: U heeft niet gestemd voor de Europees Parlementsverkiezing van 6 juni. Wat waren daarvoor de belangrijkste redenen?*

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: niet-stemmers (n = 1.836).

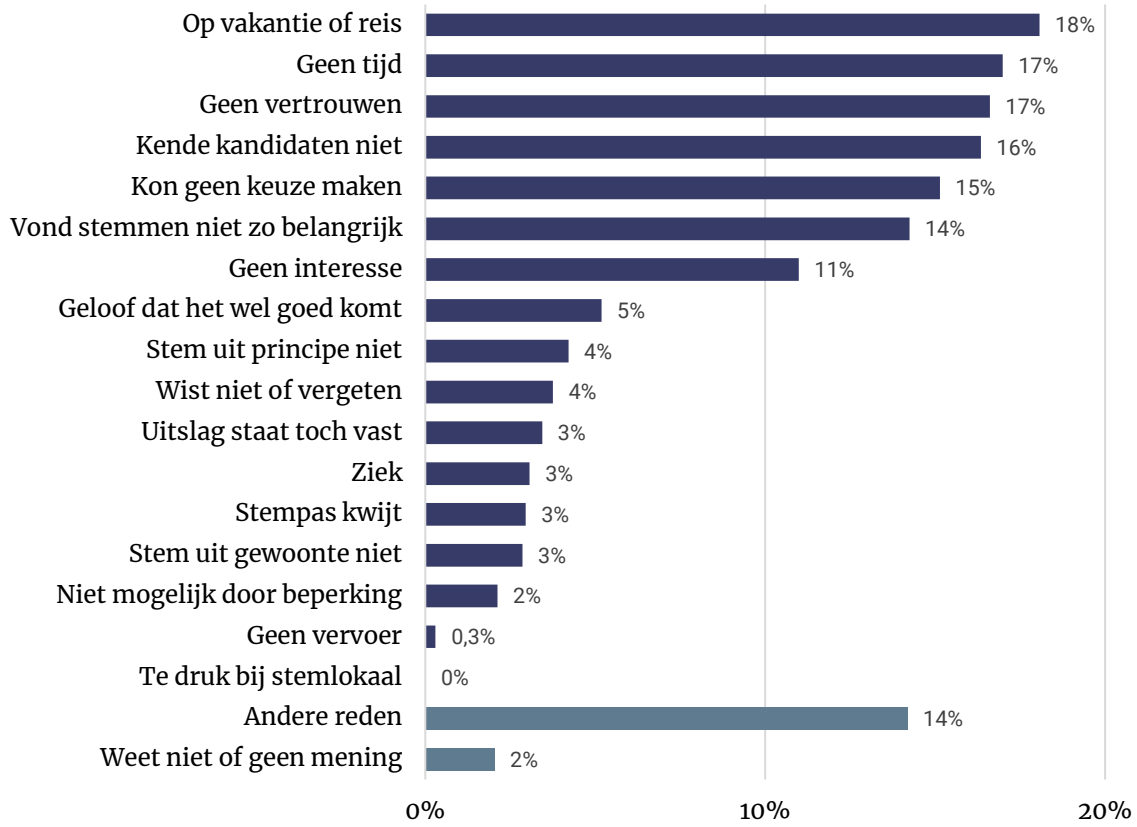

**In de figuur zijn de antwoordopties verkort weergegeven. Voor de volledige antwoordopties, zie vragenlijst in bijlage B.*

[10] *Enige voorzichtigheid is geboden bij de interpretatie van de uitkomsten, omdat binnen deze groep niet-stemmers geen weging naar leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en regio toegepast kon worden.*

Bij de verkiezingen van afgelopen jaren was een gebrek aan vertrouwen in de politiek de meest genoemde reden om niet naar de stembus te gaan (namelijk bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2021 en 2023, gemeenteraadsverkiezingen in 2022 en Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen in 2023). Ook argumenten als een gebrek aan interesse en moeite bij het maken van een keuze waren toen belangrijke redenen. Niet weten op wie je kon stemmen of het niet kennen van kandidaten is dit keer voor het eerst als antwoordoptie toegevoegd.

Ook bij deze verkiezing zijn een gebrek aan vertrouwen in de politiek en gebrek aan tijd vaak genoemde argumenten om niet te gaan stemmen. Bij deze Europese Parlementsverkiezing werd afwezigheid door reis of vakantie (nu 18%, TK23 11%) vaker genoemd als reden om niet te stemmen. Geen keuze kunnen maken (zie Figuur 5.1, niet getoond in Tabel 5.1) was net als bij eerdere verkiezingen ook een reden om niet te stemmen (nu 15%, TK23 19%).

Tabel 5.1: Top 4 meest gekozen redenen om niet te gaan stemmen bij de afgelopen verkiezingen
Basis: niet-stemmers. Getoond in figuur: alleen vier meest gekozen redenen.

Top	TK21	GR22	PS/WS23	TK23	EP24
1	Geen vertrouwen in de politiek (18%)	Geen vertrouwen in de politiek (22%)	Geen vertrouwen in de politiek (27%)	Geen vertrouwen in de politiek (25%)	Op vakantie of op reis (18%)
2	Geen interesse (14%)	Geen interesse (17%)	Kon geen keuze maken (26%)	Kon geen keuze maken (19%)	Geen tijd (17%)
3	Kon geen keuze maken (10%)	Kon geen keuze maken (15%)	Geen interesse (16%)	Geen interesse (19%)	Geen vertrouwen in de politiek (17%)
4	Stem uit principe niet (10%)	Geen tijd (10%)	Geen tijd (16%)	Geen tijd (12%)	Kende kandidaten niet (16%)[11]

Voor 14 procent speelde (tevens) een andere reden mee om niet te gaan stemmen. Niet-stemmers geven hierbij een breed scala aan antwoorden, maar een gebrek aan vertrouwen en/of interesse specifiek in Europa en de Europese politiek komen meermaals terug. Ook praktische redenen spelen een rol: bijvoorbeeld onverwachts moeten (over)werken, niet in het bezit zijn van een geldige identiteitskaart of verhuizing naar een andere gemeente.

> *"Ik heb nog weinig vertrouwen in de Europese unie. Is een log orgaan en staat te ver van mij af."*

> *"Het Europees parlement is een zinloze verspilling van geld."*

> *"Verhuisd, stempas in oude gemeente en geen tijd voor aanvraag kiezerspas ."*

[11] *De antwoordoptie 'Ik wist niet op wie ik kon stemmen of ik kende de kandidaten niet' is deze keer voor het eerst voorgelegd.*

Jongeren hadden vaak geen tijd of interesse

Jongere niet-stemmers zeggen relatief vaak dat ze geen tijd hadden om te gaan stemmen (zie Tabel 5.2). Ook heeft deze groep vaker dan oudere niet-stemmers geen interesse in de politiek. Verder is het aandeel dat niet wist dat er een verkiezingsdag was, of het was vergeten, onder jongere niet-stemmers hoger dan onder ouderen. Ouderen stemden vaker niet omdat ze op vakantie of op reis waren.

Mannelijke niet-stemmers gingen vaker niet naar de stembus omdat ze op vakantie of reis waren, vanwege een gebrek aan vertrouwen, uit principe of omdat ze stemmen niet zo belangrijk vinden. Vrouwen zagen vaker af van stemmen omdat ze de kandidaten niet kenden, geen keuze konden maken of geen interesse in de politiek hebben.

Tabel 5.2: Redenen om niet te stemmen, naar leeftijd en geslacht
Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: niet-stemmers (n = 1.836).
Blauw = significant hoger dan andere categorie(ën).

Reden	Totaal	Man	Vrouw	18-34 jaar	35-49 jaar	50-64 jaar	65+
Op vakantie of reis	18%	20%	17%	11%	7%	22%	29%
Geen tijd	17%	16%	18%	30%	24%	14%	3%
Geen vertrouwen	17%	18%	15%	13%	18%	16%	19%
Kende kandidaten niet	16%	14%	19%	17%	17%	15%	16%
Kon geen keuze maken	15%	11%	18%	16%	16%	17%	12%
Vond stemmen niet zo belangrijk	14%	17%	12%	14%	14%	12%	16%
Geen interesse	11%	8%	13%	16%	13%	9%	7%
Geloof dat het wel goed komt	5%	6%	5%	7%	5%	4%	4%
Stem uit principe niet	4%	6%	3%	3%	6%	3%	5%
Wist niet of vergeten	4%	3%	4%	8%	5%	1%	1%
Uitslag staat toch vast	3%	3%	4%	4%	5%	3%	2%
Ziek	3%	2%	4%	3%	3%	4%	3%
Stempas kwijt	3%	3%	3%	3%	4%	2%	3%
Stem uit gewoonte niet	3%	3%	3%	3%	5%	2%	2%
Niet mogelijk door beperking	2%	2%	2%	1%	2%	3%	3%
Geen vervoer	0%	0%	0%	0%	0%	0%	1%
Te druk bij stemlokaal	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Andere reden	14%	17%	12%	11%	12%	16%	16%
Weet niet of geen mening	2%	2%	2%	1%	2%	3%	2%
Wil ik liever niet zeggen	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%

5.2 Redenen om niet te machtigen

Niet willen stemmen voornaamste reden om niet te machtigen

Niet-stemmers hadden iemand anders een volmacht kunnen geven om voor hen te stemmen. Op de vraag waarom zij niet van die mogelijkheid gebruik hebben gemaakt, laat bijna een derde (31%) weten dit niet te hebben gedaan omdat zij deze keer niet wilden stemmen. Eén op de vijf (18%) heeft niet aan de mogelijkheid van volmacht gedacht, en 17 procent was te laat met het regelen.

Het überhaupt niet willen stemmen, speelt bij deze Europese Parlementsverkiezing een grotere rol dan de vorige keer dat Nederlanders naar de stembus konden. Bij de Tweede Kamerverkiezing van 2023 was de meest genoemde reden van niet-stemmers om geen volmacht af te geven dat zij daar niet aan gedacht hadden (20%). Een kleiner aandeel (14%) gaf toen geen volmacht af omdat zij bij die verkiezingen helemaal niet wilde stemmen.

Figuur 5.2: U had iemand anders een volmacht kunnen geven om voor u te stemmen. Wat waren voor u de belangrijkste redenen dat u niet van die mogelijkheid gebruik heeft gemaakt? Meerdere antwoorden mogelijk.
Basis: niet-stemmers (n = 1.836).

Ongeveer één op de tien had een ‘andere reden’ om niet te machtigen. Zij waren bijvoorbeeld hun stempas kwijtgeraakt, of wisten niet op wie ze moesten stemmen. Sommigen waren van plan om zelf te gaan stemmen maar waren op het laatste moment verhinderd waardoor ze geen volmacht meer konden afgeven. Andere niet-stemmers geven aan dat degene, die zij hadden willen machtigen, ook niet in staat was om te gaan stemmen, of dat zij het te veel gedoe vonden om dat te regelen.

> *“Ik was voornemens te gaan stemmen, maar door omstandigheden was ik te laat om nog te stemmen. De volmacht dacht ik dus niet nodig te hebben.”*

"Ik was al met vakantie voordat de stempassen bezorgd waren. Kon dus niemand machtigen."[12]

"Volmacht regelen voor iemand buiten gemeente is zeer omslachtig werk. Geen tijd voor om dat allemaal te gaan regelen."

Jongere niet-stemmers hebben vaker geen gebruik gemaakt van de volmacht omdat ze er niet aan gedacht hebben (28% van de 18 tot 34-jarigen), of omdat ze te laat waren om dat te regelen (24%). Voor oudere Nederlanders geldt dat het überhaupt niet willen stemmen vaker meespeelt dan voor jongere niet-stemmers (39% van de 65-plussers, tegenover 22% van de 18 tot 34-jarigen en 28% van de 35 tot 49-jarigen).

[12] *Noot: deze kiesgerechtigde was dus niet op de hoogte van de mogelijkheid een schriftelijke volmacht aan te vragen: deze kan worden aangevraagd vanaf de dag van kandidaatstelling.*

6 Bijwonen van stemmentelling

6.1 Kijken bij het tellen

Meerderheid kiesgerechtigden weet niet dat ze stemmentelling kunnen bijwonen

Als de stemming is gesloten, beginnen de stembureauleden met het tellen van de stemmen. Burgers mogen naar dit tellen van de stemmen komen kijken. Eén procent deed dat naar eigen zeggen, de meesten gingen niet kijken (96%). Er waren ook deelnemers die zelf stemmen hebben geteld (2%).

Degenen die niet zijn gaan kijken is gevraagd of zij wel wisten dat zij bij het tellen aanwezig mochten zijn. De meesten van hen wisten dat niet. In totaal was ruim de helft van de kiesgerechtigden (56%) niet op de hoogte van deze mogelijkheid. Circa vier op de tien wisten wel dat ze bij het tellen konden kijken.

Figuur 6.1: Bent u gaan kijken naar het tellen van de stemmen?* Wist u dat u bij het tellen van de stemmen aanwezig mag zijn?
Basis: alle kiesgerechtigden (n = 4.636).

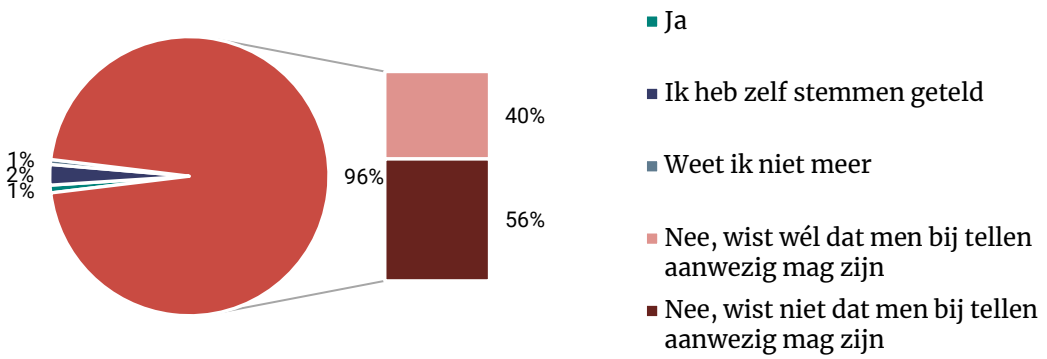

**Toelichting: 'Hiermee bedoelen we de locatie waar de stemformulieren worden geteld, zoals een stembureau'*

Vier procent van de kiesgerechtigden zegt bij de volgende verkiezingen wel te willen gaan kijken bij het stemmen tellen: 1 procent zou dat 'zeker wel' doen, 3 procent 'waarschijnlijk wel'. Dat is net iets minder dan bij de vorige verkiezing voor de Tweede Kamer (in november 2023), toen 8 procent (waarschijnlijk) wel bij het tellen wilde kijken.

Figuur 6.2: Zou u bij een volgende verkiezing gaan kijken bij het tellen van de stemmen?
Basis: alle kiesgerechtigden (n = 4.636).

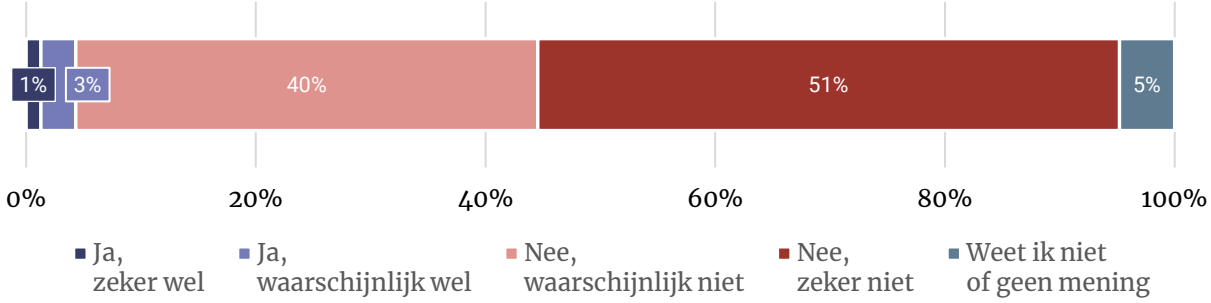

7 Houdingen over verkiezingen

Het laatste hoofdstuk gaat over de houdingen van *alle* kiesgerechtigden ten opzichte van de frequentie van verkiezingen en de Europese Parlementsverkiezing van juni 2024.

7.1 Frequentie van verkiezingen

Ruim één op tien ervaart 'verkiezingsmoeheid'

Er is sprake van 'verkiezingsmoeheid' wanneer men negatiever of minder geïnteresseerd tegenover verkiezingen staat vanwege de hoge frequentie waarmee deze georganiseerd worden. Voor de meeste Nederlanders geldt dit niet: de meesten zijn het oneens met de stellingen 'Er zijn te vaak verkiezingen in Nederland (51% oneens) en 'Ik interesseer me steeds minder voor verkiezingen, omdat ze zo vaak worden gehouden' (63%). Daarnaast vindt ruim de helft van de kiesgerechtigden (55%) het goed dat er weer een Europees Parlementsverkiezing was.

Voor ruim één op de tien Nederlanders geldt wel dat zij vinden dat er te vaak verkiezingen zijn (11%) en dat hun interesse daardoor afneemt (13%).

Figuur 7.1: Bent u het eens of oneens met de volgende uitspraken?
Basis: alle kiesgerechtigden (n = 4.636).

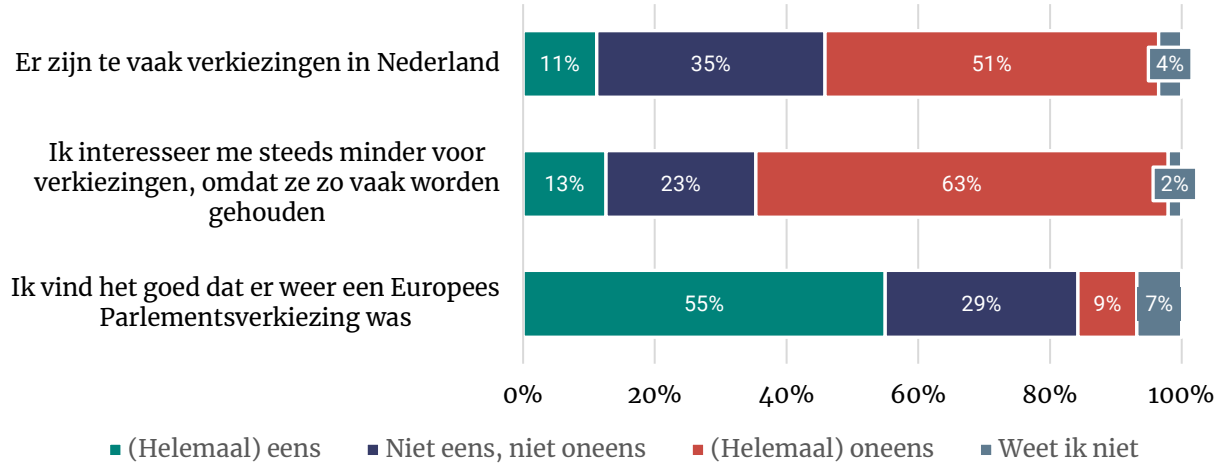

Het aandeel dat het 'goed vindt' dat er nu weer een verkiezing was (55%) is lager dan in november 2023, ten tijde van de Tweede Kamerverkiezing (73%). Men staat er nu met name vaker neutraal tegenover (29% vs. 16%), het aandeel dat het oneens is met deze stelling nam niet significant toe.

Vaker ‘verkiezingsmoeheid’ onder niet-stemmers

Niet-stemmers vinden circa drie keer vaker (16%) dan stemmers (5%) dat er te vaak verkiezingen zijn in Nederland. Ook zeggen zij beduidend vaker dat zij zich steeds minder voor verkiezingen interesseren, omdat deze zo vaak worden gehouden (20% vs. 4%). Bovendien vindt slechts 35 procent van de niet-stemmers het ‘goed dat er weer een Europees Parlementsverkiezing was’, tegenover 78 procent van de stemmers. Daarmee lijken niet-stemmers vaker ‘verkiezingsmoe’ te zijn.

Figuur 7.2: Stellingen over de frequentie van verkiezingen, naar wel/niet stemmen

Getoond in figuur: alleen % (helemaal) eens. Basis: alle kiesgerechtigden (n = 4.636), stemmers (n = 2.800) en niet-stemmers (n = 1.836).

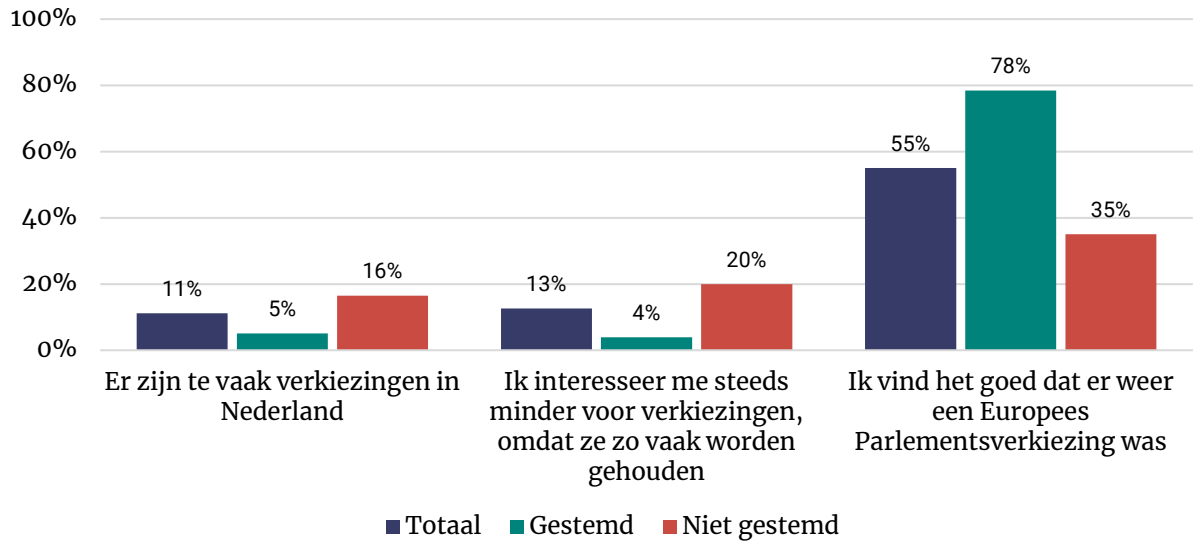

Ook jongere Nederlanders zeggen vaker dan ouderen dat zij zich steeds minder interesseren voor verkiezingen, omdat ze zo vaak worden gehouden. Onder de leeftijdsgroepen 18 tot 34 jaar en 35 tot 49 jaar is respectievelijk 17 en 16 procent het eens met deze stelling. Onder 65-plussers gaat het om 10 procent. Jongeren vinden echter *niet* vaker dan ouderen dat er te vaak verkiezingen zijn.

A Doelgroepbeschrijvingen

De doelgroep van dit onderzoek bestaat uit kiesgerechtigden voor de Europees Parlementsverkiezing van 6 juni 2024. Niet-kiesgerechtigde personen behoorden niet tot de doelgroep van dit onderzoek.

Binnen de groep kiesgerechtigden onderscheiden we in dit onderzoek verschillende doelgroepen. Ze zijn samengevat in de onderstaande tabel (zie ook Hoofstuk 0). In deze bijlage beschrijven we hoe de verschillende groepen in de gewogen steekproef van het onderzoek vertegenwoordigd zijn.

Tabel 7.1: Groepen in het onderzoek

Groep	Omschrijving
Kiesgerechtigden	Alle Nederlanders die voor de Europees Parlementsverkiezing mogen stemmen
Stemlokaal-stemmers	Stemmers die zelf in het stemlokaal hebben gestemd
Stemmers die iemand machtigden	Stemmers die met een volmacht een ander gemachtigd hebben om voor hen te stemmen
Niet-stemmers	Stemmers die niet hebben gestemd
'Nieuwe' stemmers	Stemmers die voor het eerst hebben gestemd

A.1 Wijze van stemmen

In dit onderzoek stemde 44 procent van de kiesgerechtigden zelf in het stemlokaal. Drie procent van de deelnemers heeft iemand anders gemachtigd om voor hen te stemmen. Tenslotte stemde 54 procent niet.

Figuur 7.3: Heeft u (of heeft iemand voor u) gestemd bij de Europees Parlementsverkiezing van 6 juni 2024?
Basis: alle kiesgerechtigden (n = 4.636).

Tabel 7.2: Wijze van stemmen voor de Europees Parlementsverkiezing, naar leeftijd, opleiding en geslacht.
Blauw = significant hoger dan andere categorieën.

Stemwijze	Totaal	18-34	35-49	50-64	65> jr	Geen start-kwalificatie	Praktisch	Theoretisch	Man	Vrouw
Zelf	44%	39%	40%	49%	45%	41%	46%	43%	49%	39%
Volmacht	3%	3%	2%	3%	2%	2%	3%	3%	2%	3%
Niet	54%	58%	57%	48%	53%	57%	52%	54%	49%	58%

Vijftien procent van de stemlokaal-stemmers zegt ook een volmacht voor ten minste één ander te hebben meegekregen.

Figuur 7.4: Heeft u een volmacht gekregen om ook voor iemand anders te gaan stemmen?
Basis: stemmers die in een stemlokaal gestemd hebben (n = 2.633).

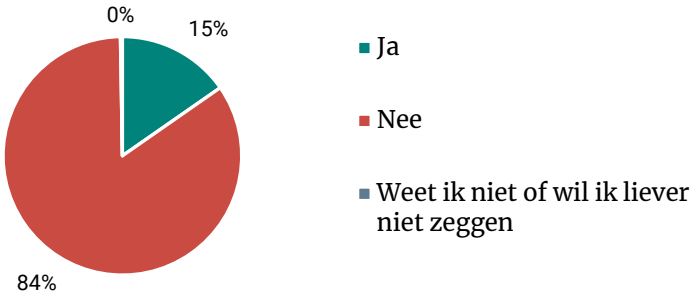

A.2 Gestemd bij eerdere verkiezingen

Ruim negen op de tien kiesgerechtigden (94%) in dit onderzoek geeft aan ooit eerder gestemd te hebben voor een verkiezing in Nederland. Vijf procent deed dit nooit eerder.

Figuur 7.5: Heeft u ooit eerder gestemd bij een verkiezing in Nederland?*
Basis: alle kiesgerechtigden (n = 4.636).

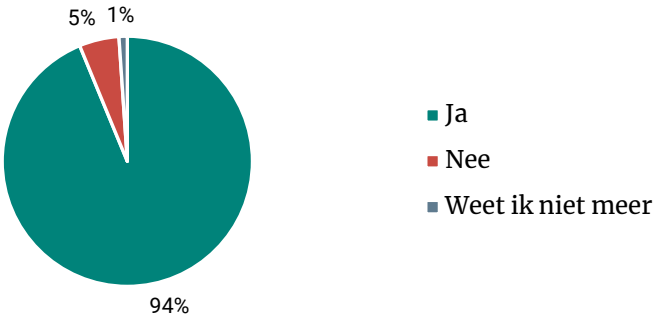

*Met de toelichting: "*Dat kan bijvoorbeeld zijn geweest: de Tweede Kamerverkiezing in november 2023, de Provinciale Statenverkiezingen in maart 2023, de gemeenteraadsverkiezingen in 2022 of de Europees Parlementsverkiezing in 2019.*"

'Nieuwe' stemmers - ook wel *first time voters* - zijn stemmers die voor het eerst naar de stembus zijn gegaan: hetzij omdat ze eerder niet gingen stemmen of omdat ze dit keer voor het eerst stemgerechtigd waren. In dit onderzoek is deze groep klein (n = 29). Er zijn twee mogelijke verklaringen voor het kleine formaat van deze groep: de relatief lage opkomst bij de Europees

Parlementsverkiezing (46,2%) en de relatief korte tijd sinds de vorige Tweede Kamerverkiezing, waardoor er minder 18-jarigen dit keer voor het eerst mochten stemmen. Omdat het aantal waarnemingen voor nieuwe stemmers dit keer zo beperkt is, doen we over deze groep geen aparte uitspraken.

Tabel 7.3: Eerder gestemd bij een verkiezing, naar leeftijd, opleiding en geslacht

Eerder gestemd	Totaal	18-34	35-49	50-64	65> jr	Geen start-kwalificatie	Praktisch	Theoretisch	Man	Vrouw
Ja	94%	92%	92%	96%	96%	92%	93%	95%	94%	93%
Nee	5%	7%	7%	3%	4%	7%	5%	4%	5%	5%
Weet niet	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%

Van alle deelnemers in het onderzoek stemde 86 procent voor de afgelopen Tweede Kamerverkiezing van november 2023. Driekwart (75%) stemde voor de meest recente Provinciale Statenverkiezingen en 65 procent voor de waterschapsverkiezingen. Voor de vorige Europees Parlementsverkiezing, in 2019, stemde 59 procent van de deelnemers.

Figuur 7.6: Percentage stemmers voor eerdere verkiezingen in Nederland

Basis: verrekend naar alle kiesgerechtigden (n = 4.636).

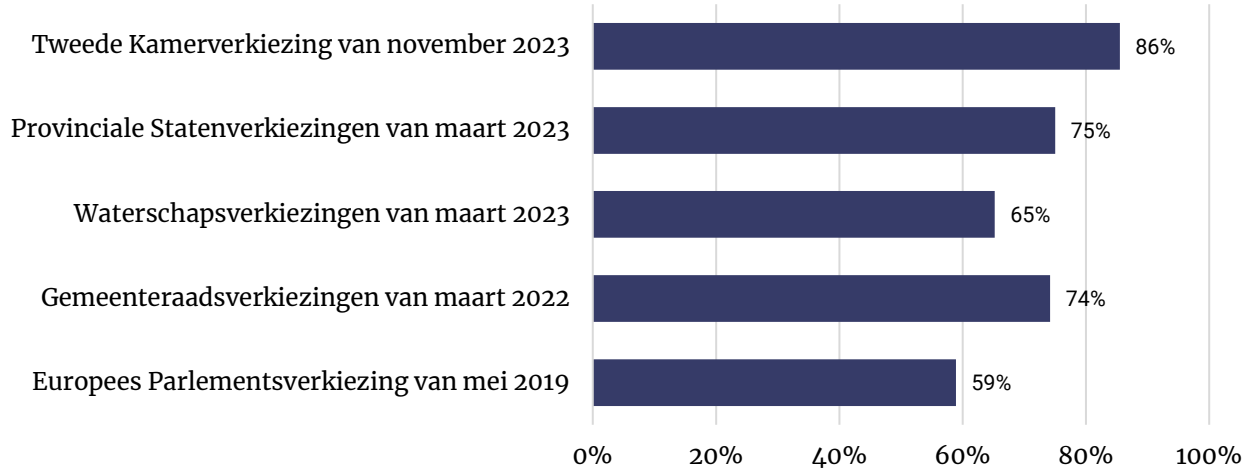

Er is in deze steekproef een overschatting van het eerdere stemgedrag: bijvoorbeeld voor de Provinciale Statenverkiezingen van maart 2023 was het opkomstpercentage 58 procent[13] (17 procentpunt lager dan op basis van deze steekproef). Sommigen kunnen denken, destijds gestemd te hebben, terwijl ze dat niet hebben gedaan of halen verkiezingen door elkaar. Daarnaast weten we dat deelname aan vragenlijstonderzoek samenhangt met het stemgedrag: mensen die vragenlijsten invullen gaan vaker stemmen.

[13] *Zie: https://data.overheid.nl/dataset/verkiezingsuitslag-provinciale-staten-2023*

B Vragenlijst

Introtekst

Dit onderzoek is in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Op 6 juni 2024 was in Nederland de Europees Parlementsverkiezing. Het ministerie evalueert deze verkiezing. Hiermee wil het ministerie te weten komen waarom Nederlanders wel of niet gaan stemmen. Ook wordt onderzocht welke ervaringen kiezers hadden bij het stemmen.

Stemmen (iedereen)

We stellen u graag enkele vragen over de Europees Parlementsverkiezing van 6 juni 2024.

A1 Heeft u (of heeft iemand voor u) gestemd bij de Europees Parlementsverkiezing van 6 juni 2024?

1 Ja, ik heb zelf in een stemlokaal gestemd
2 Ja, ik heb iemand gemachtigd om voor mij te stemmen (i)
3 Nee, ik heb niet gestemd
4 Nee, ik was niet stemgerechtigd

(i) Dit betekent dat je iemand anders voor jou laat stemmen.

Indien A1 = 1 (ja, zelf gestemd)
B3 Hoe laat bent u gaan stemmen?

1 Tussen 07.30 en 09.00 uur
2 Tussen 09.00 en 12.00 uur
3 Tussen 12.00 en 16.00 uur
4 Tussen 16.00 en 19.00 uur
5 Na 19.00 uur
6 Weet ik niet meer

Indien A1 = 1 (ja, zelf gestemd)
D8 Hoe lang heeft u ongeveer moeten wachten voordat u bij het stemlokaal naar binnen kon gaan?

1 Geen wachttijd
2 Korter dan 5 minuten
3 Ongeveer 10 minuten
4 Ongeveer 15 minuten
5 Anders, namelijk: *<open invulveld>*
6 Weet ik niet meer

Tekst einde vragenlijst

Indien A1 = 4 (Nee, ik was niet stemgerechtigd) → einde vragenlijst

Deze vragenlijst gaat over de afgelopen Europees Parlementsverkiezing. U geeft aan dat u niet gerechtigd was om bij deze verkiezing te stemmen. Daarmee valt u buiten de doelgroep van dit onderzoek en hoeft u de rest van de vragen niet in te vullen.

Hartelijk dank voor uw medewerking!

A2A Heeft u <u>ooit</u> eerder gestemd bij een verkiezing in Nederland?
Dat kan bijvoorbeeld zijn geweest: de Tweede Kamerverkiezing in november 2023, de Provinciale Statenverkiezingen in maart 2023, de gemeenteraadsverkiezingen in 2022 of de Europees Parlementsverkiezing in 2019.

1 Ja
2 Nee
3 Weet ik niet meer

Indien A2 = ja of weet niet

A2B Heeft u gestemd bij een of meer van de verkiezingen hieronder?

	Gestemd (zelf of via machtiging)	Niet gestemd	Weet ik niet	Ik was niet stemgerechtigd
Tweede Kamerverkiezing van november 2023	☐	☐	☐	☐
Provinciale Statenverkiezingen van maart 2023	☐	☐	☐	☐
Waterschapsverkiezingen van maart 2023	☐	☐	☐	☐
Gemeenteraadsverkiezingen van maart 2022	☐	☐	☐	☐
Europees Parlementsverkiezing van mei 2019	☐	☐	☐	☐

Duidelijkheid stemproces (iedereen)

A3A Heeft u voor de Europees Parlementsverkiezing informatie ontvangen van uw gemeente over hoe of waar u kunt stemmen?
Bijvoorbeeld via een folder of brief van uw gemeente. Of via sociale media.

1 Ja, ik heb informatie ontvangen
2 Nee, ik heb geen informatie ontvangen
3 Weet ik niet (meer)

A3B Bent u het eens of oneens met de volgende uitspraken?
*Stellingen willekeurig aanbieden

- Ik wist precies wat ik moest meenemen om te mogen stemmen (A1 = 1; stemmers)
  Ik wist precies wat ik had moeten meenemen om te mogen stemmen (A1 = 3; niet-stemmers)
- Ik had vooraf graag meer informatie willen ontvangen over hoe het stemmen werkt
- De informatie die ik van tevoren kreeg over stemmen was duidelijk en begrijpelijk (alleen indien informatie ontvangen; A3A = 1)

1 Helemaal mee eens
2 Mee eens
3 Niet mee eens en niet mee oneens
4 Mee oneens
5 Helemaal mee oneens
6 Weet niet

Indien A3B stelling 2 = 1 of 2 (eens)
A4A U had vooraf graag meer informatie willen ontvangen over hoe het stemmen werkt. Welke informatie miste u of welke vragen had u nog?
*Willekeurig aanbieden (1-9)
Meerdere antwoorden mogelijk

1 Hoe moet ik het stembiljet invullen?
2 Hoe worden de stemmen geteld?
3 Hoe kan ik een bezwaar indienen wanneer ik zie dat het stemproces niet goed of niet eerlijk verloopt?
4 Wat gebeurt er verder met mijn stem nadat ik heb gestemd?
5 Welke identiteitsbewijzen mag ik meenemen om te stemmen?
6 Hoe kan ik iemand een volmacht (i) geven om voor mij te stemmen?
7 Wanneer ontvang ik mijn stempas?
8 Wat moet ik doen als ik mijn stempas niet (op tijd) ontvang?
9 Welke stembureaus zijn dichtbij?
10 Ik miste andere informatie, namelijk: *<open invulveld>*
11 Weet ik niet

(i) Een volmacht betekent dat je iemand anders voor jou laat stemmen.

Indien A3B stelling 3 = 4 of 5 (oneens)

A4B U vond de informatie die u van de tevoren kreeg over stemmen niet duidelijk of begrijpelijk. Wat zou de informatie voor u duidelijker maken?

Meerdere antwoorden mogelijk

1 Makkelijkere woorden en zinnen gebruiken
2 Informatie in Nederlandse gebarentaal geven
3 Informatie in een andere taal dan Nederlands geven (bijvoorbeeld in het Fries, Engels of Turks)
4 Meer plaatjes gebruiken
5 Minder informatie tegelijk geven
6 Andere kleuren gebruiken
7 Een ander of groter lettertype gebruiken
8 Iets anders, namelijk: *<open invulveld>*
9 Geen van deze
10 Weet ik niet

Niet stemmen (niet-stemmers)

Indien A1 = 3 (niet gestemd)

A10 U heeft niet gestemd voor de Europees Parlementsverkiezing van 6 juni. Wat waren daarvoor de belangrijkste redenen?

Meerdere antwoorden mogelijk

*Willekeurig aanbieden (1-16)

1 Ik had geen tijd om te gaan stemmen
2 Ik had geen vervoer
3 Het was te druk bij het stemlokaal
4 Ik wist niet dat er een verkiezing was of ik ben vergeten te stemmen
5 Ik wist niet op wie ik kon stemmen of ik kende de kandidaten niet
6 Op de verkiezingsdag was ik op vakantie of op reis.
7 Ik heb een (lichamelijke of mentale) beperking die het voor mij niet mogelijk maakte om zelf te stemmen
8 Ik heb geen interesse in politiek
9 Ik kon geen keuze maken op wie ik moest stemmen
10 Ik heb geen vertrouwen in de politiek
11 Ik stem niet uit principe
12 Ik stem niet uit gewoonte
13 De verkiezingsuitslag staat toch al vast
14 Ik vind het niet zo belangrijk om te stemmen voor deze verkiezing
15 Ik was mijn stempas kwijt
16 Ik geloof dat het wel goed komt, ook als ik niet ga stemmen
17 Ik was ziek
18 Ik had een andere reden, namelijk: *<open invulveld>*
19 Weet ik niet of geen mening
20 Wil ik liever niet zeggen

Indien A1 = 3 (niet gestemd)
A12 U had iemand anders een volmacht kunnen geven om voor u te stemmen. Wat waren voor u de belangrijkste redenen dat u niet van die mogelijkheid gebruik heeft gemaakt?
Meerdere antwoorden mogelijk
*Willekeurig aanbieden (1-8)

1 Er was niemand om voor mij te stemmen
2 Ik ken niemand die ik voor mij zou willen laten stemmen
3 Ik vertrouw het niet om iemand anders voor mij te laten stemmen
4 Daar heb ik niet aan gedacht
5 Ik wist niet dat dat kon
6 Ik wilde deze keer niet stemmen, ook niet met een machtiging
7 Ik stem nooit, ook niet met een machtiging
8 Ik was te laat met het regelen
9 Ik had een andere reden, namelijk: *<open invulveld>*
10 Weet ik niet of geen mening
11 Stemmen door iemand anders (stemmers die iemand machtigen; iedereen)

Indien A1 = 2 (iemand gemachtigd)
A5 U heeft iemand anders voor u laten stemmen door diegene een volmacht te geven. Wat waren voor u de belangrijkste redenen om dat te doen?
Meerdere antwoorden mogelijk
*Willekeurig aanbieden (1-8)

1 Ik had geen tijd om zelf te gaan stemmen
2 Ik had geen vervoer
3 Op de verkiezingsdag was ik niet in Nederland
4 Ik heb een (lichamelijke of mentale) beperking die het voor mij niet mogelijk maakt om zelf te gaan stemmen
5 Ik wilde drukte bij het stemlokaal vermijden
6 Ik heb deze persoon bij eerdere verkiezingen ook gemachtigd
7 Gemak
8 Ik was ziek
9 Ik moest voor iemand zorgen (bijvoorbeeld op kinderen passen of mantelzorg geven)
10 Ik had een andere reden, namelijk: *<open invulveld>*
11 Wil ik liever niet zeggen

Indien A1 = 2 (iemand gemachtigd)
A6 Op welke manier heeft u een volmacht (i) afgegeven?

1 Door het invullen van de informatie op de achterkant van de stempas
2 Door een aanvraag bij de gemeente in te dienen voor een schriftelijke volmacht
3 Weet ik niet of wil ik liever niet zeggen

(i) Een volmacht betekent dat je iemand anders voor jou laat stemmen.

Indien A1 = 2 (iemand gemachtigd)

A7 Wanneer het niet mogelijk zou zijn geweest om iemand anders voor u te laten stemmen, was u dan zelf gaan stemmen?

1 Ja, zeker wel
2 Ja, waarschijnlijk wel
3 Nee, waarschijnlijk niet
4 Nee, zeker niet
5 Weet ik niet of geen mening

Indien A7 = 3 of 4 (nee)

A8 Kunt u kort opschrijven waarom u in dat geval niet zelf zou gaan stemmen?
[Open]
+ Weet ik niet of wil ik niet zeggen

A9 De volgende stellingen gaan over een volmacht (i). In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

(i) Dit betekent dat je iemand anders voor jou laat stemmen.

Indien A1 = 2 (iemand gemachtigd)
*Stellingen willekeurig aanbieden

- Ik wist precies wat ik moest doen om een ander te machtigen om voor mij te stemmen.
- Ik vond het moeilijk om een volmacht af te geven
- Het geven van een volmacht is een goed alternatief voor zelf naar het stemlokaal gaan.
- Het aantal volmacht-stemmen dat iemand kan uitbrengen (i) zou verlaagd moeten worden.
- Het geven van een volmacht zou makkelijker moeten worden.

(i) Je kunt naast je eigen stem maximaal 2 stemmen voor iemand anders uitbrengen.

Indien A1 ≠ 2 (niet gemachtigd)
*Stellingen willekeurig aanbieden

- Het geven van een volmacht is een goed alternatief voor zelf naar het stemlokaal gaan.
- Het aantal volmacht-stemmen dat iemand kan uitbrengen (i) zou verlaagd moeten worden.
- Het geven van een volmacht zou makkelijker moeten worden.

1 Helemaal mee eens
2 Mee eens
3 Niet mee eens en niet mee oneens
4 Mee oneens
5 Helemaal mee oneens
6 Weet ik niet

(i) Je kunt naast je eigen stem maximaal 2 stemmen voor iemand anders uitbrengen.

Stemmen voor iemand anders (zelf-stemmers)

Indien A1 = 1 (ja, zelf gestemd)

C1 Heeft u een volmacht (i) gekregen om ook voor iemand anders te gaan stemmen?

1 Ja
2 Nee → door naar B1
3 Weet ik niet of wil ik liever niet zeggen → door naar B1

(i) Een volmacht betekent dat u van iemand toestemming heeft gekregen om voor hem of haar te stemmen.

Indien C1 = 1

C2 Van hoeveel personen heeft u een volmacht (i) gekregen om voor hen te stemmen?

1 Eén persoon
2 Twee personen
3 Weet ik niet of wil ik niet zeggen

(i) Een volmacht betekent dat u van iemand toestemming heeft gekregen om voor hem of haar te stemmen.

Indien C1 = 1

C3 Voor wie heeft u met een volmacht (i) gestemd?

*Indien C2 = 2 of 3 (meerdere personen), dan de mogelijkheid geven om twee antwoorden te geven, indien C2 = 1 dan één antwoordmogelijkheid geven.

1 Partner, vader, moeder, schoonvader, schoonmoeder, kind, schoonzoon, schoondochter (*eerstegraads familielid*)
2 Broer, zus, kleinkind, opa, oma, schoonzus, zwager, stiefzus, stiefbroer (*tweedegraads familielid*)
3 Oom, tante, neef en nicht (kinderen van een broer of zus), overgrootouder, achterkleinkind (*derdegraads familielid*)
4 Vriend, vriendin, buurvrouw, buurman
5 Andere bekende
6 Iemand die ik niet (echt goed) ken
7 Weet ik niet of wil ik liever niet zeggen

(i) Een volmacht betekent dat u van iemand toestemming heeft gekregen om voor hem of haar te stemmen.

Indien C1 = 1

C4 Wat waren de belangrijkste redenen waarom u voor iemand anders ging stemmen?
Meerdere antwoorden mogelijk
*Stellingen willekeurig aanbieden (1-8)

1 De andere persoon had geen tijd om zelf te gaan stemmen
2 De andere persoon had geen vervoer
3 De andere persoon wilde zo bijdragen aan het voorkomen van drukte in het stemlokaal
4 De andere persoon was op de verkiezingsdag niet in zijn of haar gemeente waardoor die persoon daar niet kon stemmen (bijv. door vakantie of werk)
5 De andere persoon heeft een beperking waardoor die persoon niet zelf kan stemmen
6 Ook bij eerdere verkiezingen werd ik door deze persoon gemachtigd
7 De andere persoon vond dit makkelijker
8 De andere persoon was te ziek of te oud om zelf te gaan stemmen
9 De andere persoon moest voor iemand zorgen (bijvoorbeeld op kinderen passen of mantelzorg geven)
10 Er was een andere reden, namelijk: *<open invulveld>*
11 Weet ik niet of geen mening

Toegankelijkheid (zelf-stemmers)

Indien A1 = 1 (ja, zelf gestemd)
In Nederland moet het voor iedereen die mag stemmen mogelijk zijn om een stem uit te brengen. Denk hierbij aan makkelijk toegankelijke stemlokalen, een leesloep of de mogelijkheid om in een prikkelarme omgeving (i) te kunnen stemmen.

D1 Hoe belangrijk is het voor uzelf dat stemlokalen makkelijk toegankelijk zijn of extra ondersteuning kunnen bieden?

1 Heel belangrijk
2 Belangrijk
3 Niet zo belangrijk
4 Helemaal niet belangrijk
5 Weet ik niet of wil ik niet zeggen

(i) Dit is een omgeving waarin het aantal prikkels kleiner is. Daar zijn bijvoorbeeld geen felle lichten en minder geluiden.

Indien A1 = 1 (ja, zelf gestemd)
D2 Heeft u vooraf gecontroleerd of het stemlokaal toegankelijk was voor kiezers met een lichamelijke beperking?

1 Ja
2 Nee
3 Weet niet

Indien D2 = ja

D3 Waar heeft u dit gecontroleerd?

Meerdere antwoorden mogelijk

1 Op de website van de gemeente
2 Op de website: waarismijnstemlokaal.nl
3 Ik ben van tevoren langsgegaan bij de plek van het stemlokaal
4 Ik was al bekend met de plek van het stemlokaal
5 Op een andere manier, namelijk: <*open invulveld*>

Indien A1 = 1 (ja, zelf gestemd)

D4 Kon u de ingang van het stemlokaal gemakkelijk vinden?

1 Ja → door naar D5
2 Nee → door naar D4_OPEN
3 Weet ik niet meer

Indien D4 = 2 (Nee)

D4_OPEN Kunt u dit kort toelichten?

[Open]
+ Weet ik niet of wil ik niet zeggen

Indien A1 = 1 (ja, zelf gestemd)

D5 Was het voor u duidelijk wat u moest doen toen u het stemlokaal binnen ging?
(richting de tafel met stembureauleden, het stemhokje, de stembus en vervolgens de uitgang)

4 Ja → door naar D6
5 Nee → door naar D5_OPEN
6 Weet ik niet meer

Indien D5 = 2 (Nee)

D5_OPEN Kunt u dit kort toelichten?

[Open]
+ Weet ik niet of wil ik niet zeggen

Indien A1 = 1 (ja, zelf gestemd)

D6 Heeft u problemen ervaren…

		1 Ja, grote problemen	2 Ja, kleine problemen	3 Nee, geen problemen	4 Weet ik niet meer
1	…met de toegankelijkheid van het stemlokaal?	☐	☐	☐	☐
2	…met het uitbrengen van uw stem?	☐	☐	☐	☐

Indien D6.1 = 1/2 (problemen ervaren)

D7 Welke problemen had u met de toegankelijkheid van het stemlokaal?

Meerdere antwoorden mogelijk

*Willekeurig aanbieden

1 De looproute was niet breed genoeg
2 De looproute was onduidelijk
3 Ik kon het stemlokaal niet goed binnen komen doordat de deuren niet open stonden
4 Er waren te veel (hoge) drempels of andere obstakels op de route
5 De ingang van het stemlokaal was niet goed aangegeven
6 Er was geen lift of hellingbaan op locaties waar trappen waren
7 Er was geen rolstoeltoegankelijk toilet op de locatie
8 Er was geen leesloep of vergrootglas
9 Er was geen stemhokje met een laag schrijfblad
10 Er was geen gehandicaptenparkeerplaats in de buurt van het stemlokaal
11 Er waren niet genoeg parkeerplaatsen in de buurt van het stemlokaal
12 De belichting in het stemhokje was niet goed
13 Een ander probleem, namelijk: *<open invulveld>*
14 Weet ik niet meer (exclusief)

Indien D6.2 = 1/2 (problemen ervaren)

D10 Welke problemen had u met het uitbrengen van uw stem?

Meerdere antwoorden mogelijk

*Willekeurig aanbieden

1 Het was niet duidelijk wat ik mee moest nemen naar het stemlokaal
2 Het was niet duidelijk hoe ik het stembiljet moest invullen
3 Ik heb een lichamelijke beperking en ik werd niet goed geholpen toen ik hulp vroeg bij het stemmen
4 Ik heb een lichamelijke beperking en iemand anders mocht mij niet helpen bij het stemmen
5 De opening van de stembus was voor mij te hoog
6 Het stembiljet was te groot
7 Een ander probleem, namelijk: *<open invulveld>*
8 Weet ik niet of wil ik liever niet zeggen

Indien D6.2 = 1/2 (problemen ervaren)

D11 Heeft u aan iemand van het stembureau gevraagd om meer uitleg te geven over het stemmen?

1 Ja
2 Nee
3 Weet ik niet meer

Indien D11 = Ja

D12 Werd u dat ook uitgelegd? En was u daarmee voldoende geholpen?

1 Ja, ik was daarmee voldoende geholpen
2 Het werd wel uitgelegd, maar daar was ik nog niet voldoende mee geholpen
3 Nee, het werd mij niet uitgelegd
4 Weet ik niet meer

Tellen van de stemmen (iedereen)

E1 Bent u gaan kijken naar het tellen van de stemmen?
Hiermee bedoelen we de locatie waar de stemformulieren worden geteld, zoals een stembureau.

1 Ja
2 Nee
3 Ik heb zelf stemmen geteld
4 Weet ik niet meer

Indien E1 = 2 (nee)

E2. Wist u dat u bij het tellen van de stemmen aanwezig mag zijn?

1 Ja
2 Nee

Iedereen

E3. Zou u bij een volgende verkiezing gaan kijken bij het tellen van de stemmen?

1 Ja, zeker wel
2 Ja, waarschijnlijk wel
3 Nee, waarschijnlijk niet
4 Nee, zeker niet
5 Weet ik niet of geen mening

Frequentie verkiezingen (iedereen)

Tot slot zijn we benieuwd naar wat u vindt van de verkiezingen in Nederland.

F1 Bent u het eens of oneens met de volgende uitspraken?

- Er zijn te vaak verkiezingen in Nederland
- Ik interesseer me steeds minder voor verkiezingen, omdat ze zo vaak worden gehouden
- Ik vind het goed dat er weer een Europees Parlementsverkiezing was

1 Helemaal mee eens
2 Mee eens
3 Niet mee eens en niet mee oneens
4 Mee oneens
5 Helemaal mee oneens
6 Weet ik niet

Afsluiting

AFS1. Heeft u nog opmerkingen over de vragenlijst? Of heeft u nog iets gemist in deze vragenlijst?

[Open]
+ Geen opmerkingen

Contactgegevens

Ipsos I&O Enschede
Zuiderval 70
Postbus 563
7500 AN Enschede
053 - 200 52 00
KVK-nummer 08198802
info@ioresearch.nl
www.ipsos-publiek.nl

Ipsos I&O Amsterdam
Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam
020 – 308 48 00
info@ioresearch.nl
www.ipsos-publiek.nl